

1.01 izvirni znanstveni članek

UDK 929 Bilimovič, A.:330
prejeto: 29. 10. 2003**Andrej Sušjan**

dr. ekonomskih znanosti, izredni profesor, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani,
Kardeljeva ploščad 17, SI-1000 Ljubljana
e-mail: andrej.susjan@uni-lj.si

Ljubljansko obdobje v življenju in delu ekonomista Aleksandra Bilimoviča

IZVLEČEK

Aleksander Bilimovič, profesor politične ekonomije in statistike na Univerzi v Kijevu, je leta 1920 emigriral v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev in dobil mesto rednega profesorja za narodno gospodarstvo na pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Tu je v naslednjih letih poleg pedagoškega dela napisal vrsto odličnih razprav, ki so bile objavljene v domačih in tujih akademskih publikacijah in s katerimi je pripomogel k uveljavljanju tedaj še mlade ljubljanske univerze v mednarodnem prostoru. Po petindvajsetih letih bivanja v Sloveniji se je pred prihajajočimi družbenimi spremembami umaknil na zahod, njegov prispevek k slovenski ekonomski misli pa je po drugi svetovni vojni v splošnem ostal prezrt. V članku je poleg prikaza Bilimovičevega življenja in delovanja v Ljubljani poudarek predvsem na orisu nekaterih glavnih značilnosti njegovega obsežnega znanstvenega dela, objavljenega v ljubljanskem obdobju.

KLJUČNE BESEDE

Aleksander Bilimovič, gospodarstvo, zgodovina ekonomske misli

SUMMARY

THE LJUBLJANA PERIOD IN THE LIFE AND WORK OF THE ECONOMIST ALEKSANDER BILIMOVIČ

Aleksander Bilimovič, professor of political economy and statistics at the University of Kiev, emigrated in 1920 to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and was given the post of regular professor for national economy at the Pravna fakulteta of the University in Ljubljana. Beside pedagogical work, he wrote in the following years a series of excellent treatises that have been published in domestic and foreign academic publications, and with which he contributed to the assertion of the then young Ljubljana University in international space. After 25 years of living in Slovenia, Bilimovič withdrew from the coming social changes to the West. His contribution to the Slovene economical thought remained after World War II generally overlooked. In the article, the stress is along the description of Bilimovič's life and work in Ljubljana above all on the description of some principal characteristics of his comprehensive scientific work, published in the Ljubljana period.

KEY WORDS

Aleksander Bilimovič, economics, the history of economic thought

Uvod

Na življenjski poti profesorja Aleksandra Bilimoviča zavzema Ljubljana pomembno, če ne kar osrednje mesto. Potem ko je leta 1920 iz Rusije emigriral v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, je najbolj ustvarjalno obdobje svojega življenja preživel kot ugledni predavatelj ekonomije na pravni fakulteti ljubljanske univerze. Tukaj je v letih med obema vojnama napisal vrsto odličnih razprav, s katerimi je vzbudil pozornost tudi v mednarodni strokovni javnosti. V Ljubljani se je nameraval dolgoročno ustaliti, zgradil si je hišo in se vključil v tukajšnje družbeno življenje. Toda ob koncu druge svetovne vojne se je pred prihajajočimi revolucionarnimi spremembami ponovno umaknil na zahod, kjer je v naslednjih letih kljub visoki starosti nadaljeval z znanstvenim delom na področju ekonomije. V Sloveniji je po vojni ime profesorja Bilimoviča hitro zatono v pozabo,¹ tako v stroki kot tudi sicer, kar je razumljivo. V novih okoliščinah teoretični pogledi ruskega emigranta, ki je pred novo oblastjo "pobegnil v zamejstvo",² pač niso bili primerna snov za obravnavo.

Pričujoči članek je namenjen prikazu Bilimovičevega življenja in dela v Ljubljani. V prvem delu je najprej na kratko povzeta njegova življenjska pot do prihoda v Jugoslavijo. Nato sledi v drugem delu kratek opis njegove habilitacije in delovanja v okviru ljubljanske univerze. V tretjem, osrednjem delu članka poskušamo sistematizirati njegovo obsežno znanstveno delo v času bivanja v Ljubljani ter izluščiti glavne značilnosti tega dela. Četrti del vsebuje nekaj podatkov o Bilimovičevi družini in zasebnem življenju, opisan je tudi njegov umik iz Slovenije, kot ga je mogoče rekonstruirati iz ohranjenih dokumentov.

Življenje in delo pred prihodom v Kraljevino SHS

Aleksander Dimitrijevič Bilimovič se je rodil 25. maja 1876 v Žitomiru (Ukrajina, Volinska gubernija), kjer je bil njegov oče vojaški zdravnik. Po končani gimnaziji v domačem mestu je v letih

1895-1900 študiral pravo na Univerzi Sv. Vladimirja v Kijevu. Ker je bil odličen študent, mu je univerza takoj po diplomi podelila štipendijo za pravo na magistrski izpit iz politične ekonomije, finančne vede in statistike, ki ga je opravil leta 1904 in še istega leta dobil mesto privatnega docenta na pravni fakulteti univerze v Kijevu. V letih 1905-1907 je bil na študijskem izpopolnjevanju na univerzah v Tübingenu³ in Berlinu, po vrnitvi v domovino pa je v Kijevu leta 1909 uspešno zagovarjal magistrsko delo na temo nemške zemljiške zakonodaje s poudarkom na delitvi skupnih zemljišč. Poleti leta 1910 je, zdaj že kot izredni profesor za politično ekonomijo in statistiko, odšel

Aleksander Bilimovič (fotografija iz leta 1926)
(ZAMU, Rektorat IV-3/49)

¹ Izjemo v tem pogledu predstavlja diplomsko delo, ki je bilo v začetku osemdesetih let izdelano na Ekonomski fakulteti v Ljubljani pod mentorstvom prof. dr. Ota Norčiča (Podlipce, *Ekonomska misel Aleksandra Bilimoviča*).

² Formulacija je iz znanega odloka št. K-24/3 z dne 10. avgusta 1945, s katerim je tedanji minister za prosveto nekatere profesorje ljubljanske univerze upokožil, nekatere, ki so bili predani Sodišču slovenske narodne časti, začasno odstavil, vse, ki so "pobegnili iz Slovenije v zamejstvo", pa odstavil "iz dosedanje službe in položaja". Med slednjimi je naveden tudi Aleksander Bilimovič. Ponatis odloka, ki ga hrani ZAMU, v: Gabrič in Vodopivec, *Politični pritiski*, str. 44-45.

³ Bilimovičovo prošnjo, s katero je upravo Univerze v Tübingenu zaprosil, da mu omogočijo obiskovanje predavanj "bei der staatswissenschaftlichen Fakultät", hrani v tamkajšnjem univerzitetnem arhivu (UT, mapa 259/157, dopis z dne 9. julija 1905). Prošnjo je bilo ugodeno, saj je zraven tudi dokument z zapisom administracije, iz katerega je razvidno, da je Bilimovič v letnem semestru 1905 kot nevpisan slušatelj obiskoval predavanja profesorja Neumanna (ker je bila prošnja vložena že proti koncu semestra, jih je verjetno obiskoval le nekaj tednov): Allgemeine Volkswirtschaftslehre, Sozialismus und Kommunismus in Volkswirtschaftliches Disputatorium (UT, mapa 259/157 – Bilimowitsch Alexander).

na Dunaj, kjer je delal pri znamenitem avstrijskem profesorju Eugenu von Böhm-Bawerku. Za Bilimovičevo nadaljnje znanstveno delo je imelo to verjetno odločilen vpliv, saj je kmalu zatem, leta 1911, objavil članek "Zur Frage der Bewertung der wirtschaftlichen Güter", v katerem je problem menjalne vrednosti analiziral na podlagi neoklasičnih načel, ki jih je v zadnji četrtini devetnajstega stoletja poleg cambridgeske šole (W. Jevons, A. Marshall) v ekonomski teoriji uveljavila prav avstrijska šola (C. Menger in njegov naslednik E. Böhm-Bawerk). S problematiko menjalne vrednosti oziroma cene se je ukvarjal tudi v svoji doktorski disertaciji ("K voprosu o razcjenke hozjajstvennyh blag", Kijev 1914), ki jo je uspešno obranil na univerzi v St. Peterburgu leta 1915. Istega leta je bil izvoljen za rednega profesorja za politično ekonomijo in statistiko na Univerzi v Kijevu.

Potem ko je Bilimovič tako po dolgotrajnem študiju dosegel svoj cilj in so bile njegove ambicije zagotovo povezane z nadaljevanjem univerzitetne kariere na kijevski univerzi, pa so v letu 1918 sledili dramatični dogodki ruske zgodovine, ki so radikalno spremenili tudi njegove življenjske načrte. Zaradi družinske tradicije (oče Dimitrij Bilimovič je bil v službi ruske carske vojske), verjetno pa tudi pod vplivom ekonomskoteoretičnega okolja, znotraj katerega se je izpopolnjeval (E. Böhm-Bawerk, G. Schmoller, J. Neumann), se je Bilimovič postavil na protiboljševiško stran. Konec decembra 1918 je

zapustil Kijev in se umaknil na jug Rusije. Do marca 1919 se je zadrževal v Odesi, nato pa je bil imenovan za profesorja za narodno gospodarstvo na univerzi v Simferopolu (Krim). Istočasno je bil pozvan v Ekaterinodar in nato v Rostov, kjer je sodeloval v vladi generala A. Denikina. Konec februarja 1920 je z družino emigriral v Kraljevino SHS.⁴

Habilitacija in delo na Univerzi v Ljubljani

Bilimovič je leta 1920 najprej pripotoval v Beograd. Z njim je prišel tudi njegov mlajši brat Anton (roj. 1879), ki je bil doktor matematike. Oba sta se zanimala za delo na beograjski univerzi. Toda medtem ko je Anton na katedri za matematiko službo takoj dobil, so bila na katedri za politično ekonomijo vsa mesta že zasedena, zato so iz Beograda v Ljubljano na tedaj komaj ustanovljeno univerzo poslali dopis z obrazložitvijo situacije in s priporočilom za zaposlitev Aleksandra Bilimoviča.⁵

Na ljubljanski univerzi so za mnenje prosili profesorja Frana Ellerja, koroškega Slovenca, ki je pred tem poučeval finance na Dunaju. Eller je na podlagi že omenjenega Bilimovičevega članka iz leta 1911, ki mu je bil poznan, dal pozitivno mnenje. V svojem poročilu je zapisal, da je Bilimovič "docela kos svojemu predmetu, da temeljito pozna najvažnejši del narodnogospodarske vede, vrednostno teorijo, iz česar se da (...) sklepati, da dobro obvlada tudi ostala poglavja te vede". Pohvalil je tudi številne skrbno sestavljene matematične primere v omenjenem članku in zaključil, da ima "g. prof. Bilimovič popolno strokovno usposobljenost za učitelja narodnogospodarske vede na našem vseučilišču".⁶ S kraljevim ukazom z dne 27. avgusta 1920 in z odlokom rektorata ljubljanske univerze z dne 6. septembra 1920 je bil nato Aleksander Bilimovič imenovan za kontraktualnega rednega profesorja za narodno gospodarstvo na Juridčni fakulteti Univerze Kraljevine SHS v Ljubljani.⁷ Nastopno predavanje je imel 15. novembra 1920.

Als Privatdozent der Nationalökonomie der Universität in Kiew, von der Kaiserlichen Russischen Regierung commandiert die Nationalökonomie in Deutschland zu studieren, ersuche ich Sie gefälligst mir das Zuhören der Vorlesungen bei der staatswissenschaftlichen Facultät in Tübingen zu gestatten.

9. VII. 1905.

Alexander Bilimowitsch

Joseph Lange

Po opravljenem magistrskem izpitu na kijevski univerzi je Bilimovič odšel na strokovno izpopolnjevanje v Nemčijo. V arhivu Univerze v Tübingenu je shranjena njegova prošnja tej univerzi iz leta 1905, da mu dovolijo prisostvovati predavanjem.

⁴ ZAMU, Rektorat IV-3/49, Službenički list Aleksandra Bilimoviča; Osebni stanovski izkaz.

⁵ ZAMU, Rektorat IV-3/49, dopis z dne 27. maja 1920.

⁶ ZAMU, Rektorat IV-3/49, poročilo dr. Ellerja z dne 4. junija 1920.

⁷ Status kontraktualnega profesorja mu je bil za dobo treh let ponovno podeljen v začetku maja 1924. Dodeljena mu je bila plača rednih profesorjev z najmanj 20 leti delovne dobe. Pri prvi izvolitvi so namreč Bilimoviču kot kontraktualnemu profesorju določili nižjo plačo, na kar se je pritožil, ker mu v delovno dobo niso šteli vseh službenih let na kijevski univerzi. Skliceval se je na položaj ruskih kolegov na beograjski univerzi, s katerimi je bil v stikih in ki so kot kontraktualni redni profesorji dobivali polno plačo rednih profesorjev, in s pritožbo uspel. Po pridobitvi jugoslovanskega državljanstva (ZAMU, personalna mapa A. Bilimoviča, odločba z dne 30. marca 1926; državljanstvo sta dobili tudi žena in hči) je bil 27. aprila 1927 imenovan za rednega profesorja.

Po izvolitvi je Bilimovič pričel s predavanji na pravni fakulteti. Na podlagi prvega dela predavanj študentom prava je v naslednjih letih pripravil učbenik *Uvod v ekonomsko vedo*, ki je leta 1933 izšel pri Jugoslovanski knjigarni v Ljubljani. To zanimivo, čeprav z današnjih vidikov nekoliko specifično delo se še danes najde na polici marsikaterega slovenskega ekonomista. V Ljubljani je Bilimovič nadaljeval tudi z znanstvenim delom in objavami. V prvih letih bivanja v Sloveniji je precej člankov objavil še v ruskem jeziku v ruskih publikacijah, kasneje pa je pisal in objavljaval predvsem v slovenskem in nemškem jeziku.⁸ Od tujih jezikov je poleg nemščine odlično obvladal tudi francoščino, angleščino pa verjetno nekoliko manj, saj v svojih delih angleških avtorjev ne citira prav pogosto,⁹ pri klasičnih angleških ekonomskih teoretikih pa se največkrat sklicuje na nemške prevode njihovih del.

Poleg odličnih razprav v zbornikih znanstvenih razprav pravne fakultete in akademije je Bilimovič v času bivanja v Ljubljani zelo veliko svojih prispevkov objavil v *Zeitschrift für Nationalökonomie*. Z objavami v tej reviji, ki jo je izdajala dunajska založba Springer, je pričel že v njenem prvem letniku ob koncu dvajsetih let, nato pa so mu prispevke tako rekoč redno objavljali vse do leta 1944. Nedvomno je Bilimovič s svojimi objavami v tej ugledni reviji in z nekaterimi drugimi objavami v tujini veliko pripomogel tudi k prepoznavnosti tedaj še mlade ljubljanske univerze v mednarodnih akademskih krogih.¹⁰

Bilimovič se je aktivno vključeval tudi v vodenje pravne fakultete. V šolskem letu 1927/28 je bil dekan, v naslednjem šolskem letu pa prodekan fakultete. Nato je bil v šolskem letu 1936/37 ponovno dekan in v naslednjem šolskem letu prodekan fakultete. Na fakulteti je opravljal tudi funkcijo predsednika izpraševalne komisije za državoslovni državni izpit.¹¹ Po upokojitvi dr. Ellerja je bil spomladi 1935 imenovan za upravnika narodnogospodarskega seminarja. Poleg dela na fakulteti je nastopal tudi v strokovni javnosti, zlasti z za-

nimivimi predavanji v društvu Pravniki¹² in z objavljanjem ocen o aktualnih gospodarskih dogajanjih v strokovnih publikacijah, npr. v *Trgovskem tovarišu* in *Slovenskem pravniku*. Vključeval se je tudi v družabno življenje, navezoval in vzdrževal je stike z uglednimi predstavniki iz gospodarskih in akademskih krogov v Sloveniji.¹³

Oris Bilimovičeve znanstvene bibliografije iz ljubljanskega obdobja

Bilimovič je bil že pred prihodom v Ljubljano po eni strani teoretični ekonomist, s tega vidika je pomemben že omenjeni članek iz leta 1911 o problemu vrednosti, po drugi strani pa so ga že od začetka študija zanimala vprašanja, ki so se nanašala na ekonomiko ali pravno ureditev različnih gospodarskih področij oziroma panog ter na položaj delavcev v posameznih dejavnostih; tu ne moremo spregledati njegovih zgodnjih spisov, povezanih z železnicami in železniškim transportom ter predvsem s kmetijstvom in kmetijsko zakonodajo.¹⁴ Če pregledamo njegovo bibliografijo od leta 1920 do konca druge svetovne vojne, lahko rečemo, da se je v ljubljanskem obdobju ta dvojna struktura Bilimovičevega znanstvenega dela nadaljevala. Opazimo pa, da se je delež izrazito teoretičnih tekstov v tem obdobju povečal, še vedno pa so ga po drugi strani zanimala vprašanja, povezana s kmetijstvom, železniškim prometom, gospodarsko zakonodajo itd. Poleg tega je pozornost namenjal tudi popularizaciji ekonomije kot vede.¹⁵

⁸ ZAMU, Rektorat IV-3/49, Seznam tiskanih spisov dr. Aleksandra Bilimoviča (ni datirano, po vsej verjetnosti je nastal sredi dvajsetih let, saj vključuje bibliografijo do leta 1925).

⁹ Izjema v tem pogledu je npr. Bilimovičovo delo *Nauk o konjunkturah*, kjer so predstavljeni tudi ameriški in angleški teoretični ciklov.

¹⁰ Verjetno je prav v času delovanja v Ljubljani Bilimovič postal tudi član Econometric Society (*Spominski almanah slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov*, str. 269-270).

¹¹ V biografiji znane slovenske odvetnice in pisateljice dr. Ljube Prenner, ki je v letih 1930-1936 študirala na ljubljanski pravni fakulteti, najdemo faksimile strani iz njenega indeksa, iz katerih je razvidno, da je bil predsednik izpraševalne komisije prav Bilimovič (Gabrič et al., *Odvetnica in pisateljica*, str. 28).

¹² Tako je imel 6. februarja 1924 v tem društvu zanimivo predavanje "Družba, država in gospodarstvo", ki je bilo še istega leta objavljeno. V njem je predstavil svoje poglede na ekonomijo. 10. aprila 1929 pa je predaval o pomenu racionalizacije gospodarstva. To predavanje je v razširjeni obliki izšlo naslednje leto (Bilimovič, *Racionalizacija gospodarstva*).

¹³ Poklanjal jim je separate oziroma avtorske izvode svojih člankov. Ohranjenih je veliko Bilimovičevih objavljenih tekstov s posvetilom, npr. Ivanu Slokarju (direktor Zadržne gospodarske banke), Ludoviku Böhmju (ravnatelj Trgovske akademije v Ljubljani) in Gregorju Kreku (profesor na pravni fakulteti).

¹⁴ V omenjenem seznamu Bilimovičevih objavljenih del do leta 1925 tako najdemo naslednje naslove: "Tovarnoe dviženie na russkih želje(z)nyh dorogah", Kiev, 1902 (gre za tekst, ki ga je, kot lahko preberemo v njegovem življenjepisu, Bilimovič napisal še v času študija in bil zanj tudi nagrajen); "Položenije služuščih na gosudarstvennyh željeznych dorogah Germanii i Rossii", Kiev, 1906; "Zemleustroitelnyja zadači i zemleustroitelnoje zakonodatelstvo Rossii", Kiev, 1906; "Germanskoje zemleustroitelnoje zakonodarelistvo. T. I. Razdjel obščinnnyh zemelj", Kiev, 1908 (magistrsko delo); "Razbor položenia o zemleustroistvje", Kiev, 1910.

¹⁵ Večino pomembnejših Bilimovičevih tekstov iz njegovega ljubljanskega obdobja hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, v Centralni ekonomski knjižnici v Ljubljani in v knjižnici ljubljanske Pravne fakultete.

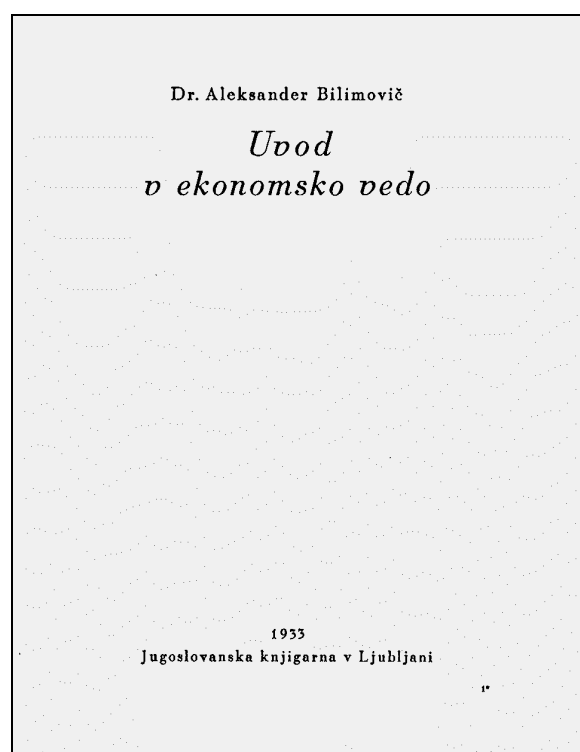
Ekonomskoteoretična dela

V Bilimovičevih teoretičnih prispevkih, nastalih v njegovem ljubljanskem obdobju, prevladujejo tri tematska področja: 1) splošni pogledi na gospodarstvo in narodnogospodarsko vedo; 2) analiza nestacionarnega in stacionarnega gibanja ekonomije (konjunkturalna gibanja oz. gospodarski cikli, ravnotežni krožni tok) in 3) teorija vrednosti in cen ter teorija denarja. Iz njegovih razprav je razvidno, da je bil zelo dober poznavalec aktualne ekonomske literature in da je pozorno in kritično spremljal dogajanja na področju ekonomske teorije. V delih, kjer obravnava konjunkturalna gibanja ter teorijo cen in denarja, pa se kaže tudi njegovo odlično poznavanje statistike in matematike.

Splošni pogledi na gospodarstvo, nujnost socialnih reform, pomen narodnogospodarske vede

Bilimovičeve poglede na ureditev gospodarskega življenja je mogoče razbrati iz številnih njegovih razprav. V splošnem lahko trdimo, da se je zavzemal za socialno tržno gospodarstvo, ki temelji na privatni lastnini in svobodni konkurenci, hkrati pa je ustrezno regulirano s strani države z ukrepi konjunkturalne politike in s socialno zakonodajo. Potrebo po socialni reformi je Bilimovič postavil že v spisu "Družba, država in gospodarstvo". Zavedal se je, da liberalni kapitalizem povzroča socialne probleme in nezadovoljstvo ljudi. *"Vendar le obstoji doslej samo ena praktično izvedljiva pot, ki vodi k pravi odstranitvi ali vsaj omiljenju teh nedostatkov. Ta pot sicer ne obstoji v nadomestitvi sodobnega gospodarskega ustroja z neizvedljivo popolno Planwirtschaft, ampak v korigiranju obstoječega ustroja s pomočjo socialne politike in socialne reforme"*.¹⁶ V uvodu k članku "Položaj delavcev v Jugoslaviji po poročilih inspekcije dela" ravno tako poudarja potrebo *"po reformiranem socialno-gospodarskem ustroju, v katerem bi se uresničila gotova pravilna sinteza zdravih vrtilin industrialističnega (kapitalističnega) načela z zdravimi vrtilinami skupno-gospodarskega (kolektivističnega) načela. (...) Socialna reformacija odzgoraj je edina prava pot. Kajti, ako se gospodarski in socialni ustroj ne izpreminja v pravem*

času in v pravem tempu, ako prihajajo socialne reforme prepozno, potem neizogibno prej ali slej izbruhne kaotična revolucija od spodaj".¹⁷ Tudi v teoretično zahtevnem in matematično argumentiranem članku "Einige Bemerkungen zur Theorie der Planwirtschaft", kjer sicer kritizira (sovjetski) model vseobsežnega državnega planiranja v gospodarstvu, Bilimovič zastopa stališče, da je za učinkovito delovanje gospodarstva tržni sistem vendarle potrebno dopolniti z določenimi elementi državne regulative: *"Optimal ist also eine Kompromißform, eine gemischte, dualistische Form, (...) eine Verbindung individueller Freiheit mit sozialer Regulierung"*.¹⁸

Naslovna stran Bilimovičevega učbenika za študente pravne fakultete.

Bilimovič je tudi zagovornik t.im. racionalizacije gospodarstva, ki omogoča večjo učinkovitost na vseh ravneh gospodarjenja in je hkrati s tem podlaga za uspešne socialne reforme. V razpravi "Racionalizacija gospodarstva" pod pojmom racionalizacija razume povečevanje produktivnosti, zmanjševanje stroškov in izboljševanje kvalitete blaga.¹⁹ Zaveda se sicer, da sta npr. fordizem in taylo-

¹⁶ Bilimovič, *Družba, država in gospodarstvo*, str. 6. Vendar pa Bilimovič opozarja, da mora biti vsako poseganje države v gospodarstvo preudarno in prilagojeno njegovim značilnostim in razvojni stopnji, kajti gospodarski sistem *"evolucionira (...) z evolucijo produkcijskih razmer in z evolucijo mentalitete ljudi, ki gospodarijo; (...) Dokler ni sistem sam dozorel do gotovih izprememb, prej ga zlomi mogočni državni Leviathan, kakor ga prisili, da funkcionira na način, ki nasprotuje njegovi naravi in ne ustreza fazi njegovega razvoja."* (ibid., str. 11).

¹⁷ Bilimovič, *Položaj delavcev*, str. 2-3.

¹⁸ Bilimovič, *Einige Bemerkungen*, str. 166.

¹⁹ Bilimovič loči notranjo racionalizacijo (ki jo izvaja vodstvo v podjetju) od medgospodarske (ki je rezultat oblikovanja povezav med podjetji, npr. koncerni). Bilimovič, *Racionalizacija gospodarstva*, str. 5.

rizem, kot najbolj izraziti obliki racionalizacije v njegovem času, lahko do delavcev precej "kruta",²⁰ toda dolgoročno racionalizacija, "vkljub začasnim in delnim redukcijam delavcev, v splošnem prej zmanjšuje brezposelnost kakor jo povečuje, ker vsled pocenitve produktov hitro razširja produkcijo".²¹

Zanimiva je Bilimovičeva razprava "Nekoliko misli o narodno-gospodarski vedi",²² v kateri izraža svoj "credo" ne le glede ekonomske vede, temveč v pogledu vloge in pomena znanosti nasploh. Tako kot mnoge druge znanosti je tudi politična ekonomija nastala iz praktičnih potreb oziroma iz želje po obvladovanju okolja. "Kdor se torej ukvarja z vedo o narodnem gospodarstvu, se razumljivo peča tudi z reševanjem praktičnih vprašanj."²³ Toda "polagoma postajajo vse panoge znanstva, med njimi tudi narodno-gospodarska veda, popolnoma neodvisne od prakse. Razen tega, da služi potrebam življenja, je znanstvo pozvano, da služi božji iskri, ki tli v duši človeka in se imenuje 'želja spoznavanja', 'emocija preiskovanja. (...) če se proučujejo pojavi le radi kakega praktičnega smotra, ne more znanstvo nikoli doseči dovršenosti'.²⁴ Znanstvenik zato potrebuje svobodo v vseh pogledih. Bilimovič opozarja tudi na zmedo, ki jo v ekonomski vedi ustvarjajo številna in temeljna razhajanja med ekonomskimi teoretiki (v mislih ima predvsem razkol med neoklasično in marksistično ekonomsko mislijo). Razlog vidi v nedopustnem prepletanju čisto-spoznavne (ontološke) vede o gospodarstvu, ki se ukvarja z analizo ekonomskih pojavov in dejstev, ter deontološke vede o gospodarstvu, v okviru katere se (na podlagi subjektivnih nazorov in čustev) išče idealni gospodarski sistem, katerega se skuša doseči z narodnogospodarsko politiko.²⁵ "Ako kaže narodno-gospodarska teorija do danes tako veliko razliko nazorov in tako ogromno njihovo nepopustljivost, tedaj izvira to razen iz vsega drugega v veliki meri odtod, ker se zamenjava teorija z narodno-gospodarsko politiko, ker se prenašajo gospodarsko-politična stremljenja v čisto-spoznavno vedo. Iz tega izhaja logično popolnoma nedopustna razdelitev narodno-gospodarskih teorij v 'buržuazne' in 'proletarske'. Kako je to logično slabo, bo razum-

ljivo, če si predstavimo razdelitev v 'buržuazno' in 'proletarsko' matematiko, kemijo, fiziko ali astronomijo."²⁶

Med splošna teoretična dela iz ljubljanskega obdobja lahko uvrstimo tudi že omenjeno Bilimovičevo knjigo *Uvod v ekonomsko vedo*. Če to knjigo primerjamo s prvo in drugo knjigo Marshallovih *Načel ekonomike*,²⁷ vidimo, da je v njej bistveno večji poudarek na zgodovinskih, razvojnih in institucionalnih značilnostih ekonomije. To pravzaprav ni čudno, kajti, kot lahko razberemo iz obsežnega nabora citiranih del, se je Bilimovič opiral predvsem na nemške ekonomiste. V nemški ekonomski teoriji pa je bil v prvi četrtini 20. stoletja še vedno zelo močan vpliv t.im. zgodovinske šole, katere predstavniki so proučevali ekonomsko zgodovino ter razvoj in pomen institucij. S tega vidika sta v Bilimovičevi knjigi značilni drugo in tretje poglavje. V drugem obravnava stopnje zgodovinskega razvoja gospodarstva (povzete so vse pomembnejše razvojne sheme nemških avtorjev, kot so F. List, K. Bücher, J. Rodbertus, B. Hildebrand). Tretje poglavje pa govori o organizaciji sodobnega gospodarstva in o gospodarskih "tvorbah", pa tudi o vlogi države, pravnem okolju sodobnih gospodarstev itd., kar so vse tipične teme nemške zgodovinske šole (F. List, W. Roscher, G. Schmoller, W. Sombart).²⁸ Tudi v prvem poglavju,

²⁶ Bilimovič, Nekoliko misli, str. 16-17.

²⁷ Na zahodu je namreč takrat na področju ekonomije kot učbenik že dobrih štirideset let dominiralo Marshallovo delo *Principles of Economics* (1890). Prva in druga knjiga imata v strukturi Marshallovega obravnavanja ekonomije podobno vlogo (uvodni pogledi, opredelitev osnovnih pojmov) kot Bilimovičev *Uvod v ekonomsko vedo*. Bilimovič je namreč po vsej verjetnosti načrtoval tudi objavo drugega (osrednjega) dela predavanj (*Uvod v ekonomsko vedo*, kot Bilimovič sam pravi v predgovoru, namreč obsega le prvi del njegovih predavanj). Do tega sicer ni prišlo, znano pa je, da obstajata dva tipkopisa Bilimovičevih predavanj, ki ju je med drugo svetovno vojno, leta 1942, pripravil in razmnožil eden od njegovih študentov (domnevno Vlado Bonač) in ki imata naslov *Ekonomska veda in Zgodovina ekonomske vede*. Pregled obeh tekstov najdemo v Podlpec (*Ekonomska misel Aleksandra Bilimoviča, pogl. II-VI*), prvega omenja tudi Borak (*Denarne reforme, str. 292-293, 299*). Sam teh dveh tekstov žal nisem uspel dobiti. V Centralni ekonomski knjižnici v Ljubljani so še pred nekaj leti zanesljivo imeli (sicer slabo) karbonsko kopijo *Ekonomske vede*, ki pa je pozneje na nepojasnen način izgnila.

²⁸ V institucionalističnem stilu nemške zgodovinske šole je pisana tudi Bilimovičeva razprava "Oblike obrtnih in industrijskih obratov" z značilnim podnaslovom Odlomek iz gospodarske morfologije. Zlasti zanimiva je shema tipizacije obratov na podlagi tehnično-gospodarskih in socialno-pravnih značilnosti (gl. Bilimovič, Oblike, str. 9). O značilnostih nemške zgodovinske šole gl. tudi v Norčič, *Razvoj in temelji sodobne ekonomske misli*, str. 94-99, in v Bell, *A History of Economic Thought*, str. 325-346. Bell celo pravi, da "this group of German scholars, beginning with Roscher (...) and (...) ending with Sombart (...), represents the very best of all German

²⁰ Kot v mnogih drugih svojih tekstih Bilimovič tudi tu mimogrede osvrkne še sovjetsko gospodarstvo: "Ali more biti kak dvom, da je celo pri teh precej krutih oblikah racionalizacije delavčev položaj v vseh ozirih ve liko boljši, kakor pri primitivnem neracionaliziranem (...) kapitalizmu ali pri sovjetskem komunizmu?" (Bilimovič, *Racionalizacija gospodarstva*, str. 27).

²¹ Bilimovič, *Racionalizacija gospodarstva*, str. 28.

²² Gre pravzaprav za objavo njegovega nastopnega predavanja ob izvolitvi v rednega profesorja leta 1920.

²³ Bilimovič, Nekoliko misli, str. 19.

²⁴ Bilimovič, Nekoliko misli, str. 20.

²⁵ Bilimovič, Nekoliko misli, str. 14.

kjer opredeljuje pojme, kot so gospodarjenje, gospodarske dobrine, načelo gospodarnosti itd., se sklicuje v glavnem na nemške avtorje. Znamenito delo Lionela Robbinsa, ki je takrat pravkar izšlo in ki danes velja za nekakšen manifest neoklasične ekonomske teorije (zlasti zaradi vpeljave definicije, po kateri je ekonomija znanost, ki proučuje obnašanje ljudi pri alokaciji omejenih virov v alternativne uporabe),²⁹ Bilimovič odpravi zelo na kratko.³⁰ Raje postavi bolj klasično definicijo, da "je veda o gospodarstvu predvsem socialna veda, katere naloga je proučevati one družabne razmere, ki nastajajo med ljudmi v zvezi z njihovim gospodarskim delovanjem oz. z gospodarskimi stranmi njihovega negospodarskega delovanja".³¹ V četrtem poglavju Bilimovič predstavi svoje videnje "sistema ekonomske teorije", ki ga poleg uvoda v ekonomsko vedo tvorijo še nauk o potrebah, nauk o pridobivanju, nauk o trošenju in nauk o spremembah gospodarskega procesa (ciklična gibanja) ter zgodovina ekonomske vede.³² Zaključuje pa s petim poglavjem, v katerem prikaže metodološka razhajanja v ekonomski vedi. Z današnjega vidika je zelo zanimiv pregled ekonomske literature, ki ga Bilimovič podaja v uvodu in v katerem poleg še vedno znanih imen (A. Marshall, J. M. Keynes) najdemo tudi številne že pozabljene nemške, ruske in francoske avtorje, navedeni pa so tudi pomembnejši slovenski (V. Zun, A. Ogris, A. Gosar) in jugoslovanski ekonomski pisci oziroma njihova dela.

Konjunktorna gibanja

Spremljanje konjunktornih gibanj je bilo v dvajsetih in tridesetih letih značilnost ekonomistov institucionalistov, ki so s svojimi pogledi nasprotovali tedaj prevladujoči marshallianski in walrasianski ekonomski teoriji,³³ usmerjeni v tehnično

analizo tržnega mehanizma, in se zavzemali za bolj interdisciplinaren pristop k obravnavanju ekonomije (povezovanje s sociologijo, pravom, zgodovino, analiza statističnih podatkov itd.).³⁴

Že na podlagi knjige *Uvod v ekonomsko vedo* lahko sklenemo, kot smo videli v prejšnjem razdelku, da je bil Bilimovič pravzaprav institucionalno usmerjen ekonomist. Poudarjal je zgodovinski pristop, razvoj in spreminjanje ekonomskih sistemov skozi čas ter interdisciplinarnost ekonomske vede.³⁵ Drugo tematsko področje Bilimovičevih teoretičnih razprav, konjunktorna gibanja oziroma teorija in analiza gospodarskih ciklov, torej ta sklep le še utrjuje. Nekakšno izhodišče na tem področju predstavlja njegova razprava "Pojem 'statike' in 'dinamike' v narodnogospodarski vedi", v kateri kritizira stališče zgodnjih teoretikov marginalistične ekonomike (W. S. Jevons), da je tržno ravnotežje statičen koncept. Na podlagi zanimive analogije z mehaniko, v okviru katere se dinamika kot veda deli na statiko (ki obravnava mirujoče mase) in kinetiko (ki obravnava mase v gibanju), Bilimovič v tej razpravi ugotavlja, da je za ekonomski proces lahko relevantna samo kinetika: "Gospodarska veda proučuje pojave, ki se nanašajo na gospodarske mase in se vršijo vsled delovanja gotovih sil. Radi tega odgovarja ta veda dinamiki. Pri tem pa je gospodarski proces nepretrgano gibanje: ljudje zmerom producirajo, prodajajo, kupujejo, prejemajo dohodke, konsumirajo. Brez gibanja si gospodarskega življenja niti misliti ne moremo. Vsled tega mora gospodarski proces biti označen kot kinetičen, ne pa kot statičen proces in pojem gospodarske 'statike' moramo zavrniti, ker ne odgovarja bistvu gospodarskega procesa. Razen tega pa je treba napraviti še nadaljni kritični korak in sploh odstraniti med nacionalnimi ekonomiji zelo razširjeno protistavljenje 'statike' in 'dinamike'. Tako protistavljenje nasprotuje namreč se-

scholarship in economics" (ibid., str. 343). Bilimovič v svojih delih še zlasti pogosto citira Sombarta, avtorja številnih monumentalnih del s področja razvoja kapitalizma in zgodovine ekonomskih idej. Na žalost se je Sombart v tridesetih letih odkrito postavil na stran nacizma (prim. Blagojevič, Sekulović, *Ekonomske doktrine*, str. 164).

²⁹ Robbins, *An Essay*.

³⁰ Bilimovič, *Uvod v ekonomsko vedo*, str. 20, op. 12.

³¹ Bilimovič, *Uvod v ekonomsko vedo*, str. 23.

³² Bilimovič, *Uvod v ekonomsko vedo*, str. 140-141. Tu nakazano strukturo področij ekonomske teorije je Bilimovič obširno obdelal v svojih predavanjih oziroma v omenjenih tipkopisih. Lahko torej trdimo, da *Uvod v ekonomsko vedo* (ki obsega 200 strani) ter že omenjena tipkopisa (po navedbah v spisku literature pri Podlipec, *Ekonomska misel Aleksandra Bilimoviča*) *Ekonomska veda* (ki obsega 588 strani) in *Zgodovina ekonomske vede* (106 strani) skupaj tvorijo obsežno Bilimovičevo trilogijo o ekonomski teoriji.

³³ Po Alfredu Marshallu, vodilnem ekonomskem teoretiku v prvih treh desetletjih dvajsetega stoletja, in Leonu Walrasu, matematičnem ekonomistu in utemeljitelju teorije splošnega ekonomskega ravnotežja.

³⁴ Znani so predvsem ameriški institucionalisti iz tega obdobja (T. Veblen, W. Mitchell, J. Commons idr.). Manj pa je znano, da se je ameriška ekonomska misel na prelomu 19. in 20. stoletja razvijala tudi pod vplivom predstavnikov nemške zgodovinske šole, ki so v ekonomski teoriji med prvimi začeli poudarjati pomen institucij (prim. Ekelund in Hebert, *A History of Economic Theory*, str. 193, 197). Dela predstavnikov te šole je Bilimovič zelo dobro poznal.

³⁵ Tudi v že omenjeni razpravi Bilimovič poudarja interdisciplinarnost ekonomske vede, ko pravi da mora dober ekonomist poznati še številna druga področja, zlasti filozofijo, pravo in zgodovino, razgledan pa mora biti tudi v zemljepisju, biologiji in celo tehniki (prim. Bilimovič, Nekoliko misli, str. 10). Tipično institucionalistična je tudi njegova trditev, da sta pravoslovje in veda o narodnem gospodarstvu "vezani druga z drugo zato, ker sta njuna predmeta, t.j. pravo in gospodarstvo, nerazdružljiva" (Bilimovič, Nekoliko misli, str. 1; prim. stališča njegovega sodobnika, znanega ameriškega institucionalista J. R. Commonsa v Bell, *A History of Economic Thought*, str. 555-556).

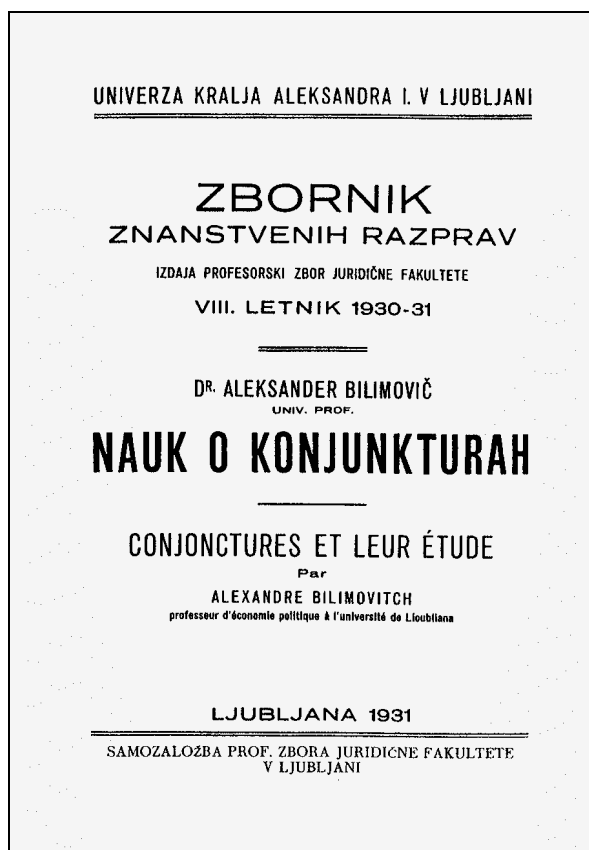
danji mehanični terminologiji, po kateri je statika del dinamike.³⁶

Tržno ravnotežje je torej kvečjemu kinetično ravnotežje. Ustreza t.im. osnovnemu gibanju v kinetiki, pri katerem glavne značilnosti gibajočega se telesa ostajajo nespremenjene, kar v ekonomiji pomeni, da narodnogospodarski proces poteka ob nespreminjajoči se količini produkcijskih faktorjev, nespremenjenem številu prebivalstva ter ob nespremenjenem pravnem redu in ostalih pogojih gospodarjenja. Bilimovič tržno ravnotežje zato imenuje stacionarno gibanje ekonomije. V kinetiki pa obstaja še perturbacijsko gibanje,³⁷ čemur po mnenju Bilimoviča v ekonomiji ustreza pojem nestacionarnega gibanja, kjer se prej omenjene značilnosti gospodarstva spreminjajo, gospodarstvo pa se zato giblje ciklično.

Stališče o permanentnem gibanju (dinamiki) ekonomije (ki je lahko stacionarno ali nestacionarno) se pojavlja v vseh kasnejših Bilimovičevih tekstih s tega tematskega področja, tako npr. v

"Zur Verteidigung der Gleichgewichtsidee", ki kritizira članek ruskega ekonomista Petra Strujeva,³⁸ v katerem ta (po Bilimoviču napačno) ločuje med ekonomsko 'statiko' (tržno ravnotežje) in 'dinamiko' (ekonomija v gibanju), in v "Nekoliko dinamičnih shem gospodarskega procesa", kjer zopet poudarja, da *"smemo govoriti le o gospodarski dinamiki v smislu gospodarske kinetike"*.³⁹

Proučevanje ciklov v gospodarstvih (torej nestacionarna gospodarska kinetika) je Bilimoviča pritegnilo že v drugi polovici dvajsetih let, ko je objavil zanimivo razpravo "Nove metode proučevanja konjunktur in gospodarska prognoza".⁴⁰ Nato je imel v zimskem semestru šolskega leta 1930/31 (torej v času, ko je bila velika kriza v zahodnih kapitalističnih državah na vrhuncu) na pravni fakulteti serijo zelo aktualnih predavanj o metodah proučevanja konjunktur, ki jih je dopolnil s praktičnimi vajami v okviru narodnogospodarskega seminarja. Na podlagi teh predavanj je leta 1931 izšlo delo *Nauk o konjunkturah*, ki je zagotovo eno najboljših slovenskih ekonomskih del v obdobju pred drugo svetovno vojno.⁴¹ Uvodoma je podan izčrpen pregled dotedanjih teoretikov kriz (W. Beveridge, R. Hawtrey, F. Hayek, E. Lederer, W. Mitchell, H. Moore idr.) in njihovih pogledov na mehanizem cikla (eksogene in endogene teorije ciklov). V prvem delu knjige so obravnavani še različni gospodarski "barometri", ki se uporabljajo za spremljanje nihanj v gospodarski aktivnosti, predstavljeni so tudi vsi pomembnejši konjunktorni inštituti tistega časa.⁴² Drugi del, ki ima izrazito metodološki značaj, se nanaša na statistično analizo ciklov. Predstavljeni so postopki za analizo časovnih vrst, izračun korelacije, določanje trenda itd. Na koncu je poglavje o ukrepih konjunkturke politike.⁴³

Razprava Nauk o konjunkturah je izšla kot VIII. letnik Zbornika znanstvenih razprav pravne fakultete. Obsega 184 strani in je pravzaprav samostojna knjiga.

³⁶ Bilimovič, *Pojem "statike" in "dinamike"*, str. 4.

³⁷ Bilimovič, *Pojem "statike" in "dinamike"*, str. 5-6.

³⁸ Bilimovič je sicer Strujeva zelo cenil in v svojih delih pogosto citiral.

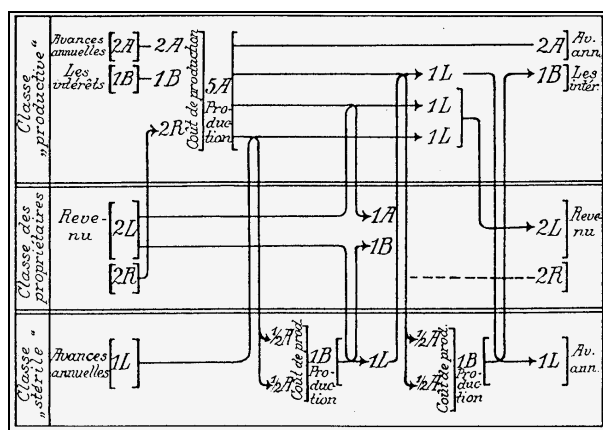
³⁹ Bilimovič, *Nekoliko dinamičnih shem*, str. 10. V tej razpravi Bilimovič izraz "dinamika" uporablja samo v povezavi z rastočo (torej nestacionarno) ekonomijo in je torej nekoliko v nasprotju s svojo običajno definicijo tega pojma.

⁴⁰ Ta razprava je nato leta 1929 izšla tudi v ruščini (Novyje metody izučeniya konjunktur i ekonomičeskij prognoz) v Beogradu v okviru tiskanih del ruskih zamejskih akademskih organizacij.

⁴¹ Delo je izšlo kot edina razprava VIII. letnika *Zbornika znanstvenih razprav* pravne fakultete in ima tudi po obsegu in strukturi pravzaprav vse značilnosti samostojne knjige.

⁴² Tu je zanimiva naslednja Bilimovičeva pripomba: *"Med njimi (konjunkturnimi inštituti v Evropi, op. A.S.) je treba omeniti sovjetski konjunktorni inštitut v Moskvi, ki ga je vodil sedaj s celo vrsto drugih nacionalnih ekonomov aretirani prof. N. D. Kondratjev"* (Bilimovič, *Nauk o konjunkturah*, str. 18). Kondratjev, ki velja za utemeljitelja "dolgih valov" v ekonomski zgodovini, je, kot je znano, v tridesetih letih izginil med Stalinovimi čistkami.

⁴³ Bilimovič spregovori tudi o tedanji krizi, ki po nje-

Bilimovičeva grafična predstavitev Quesnayeve Ekonomske tabele iz sredine 18. stoletja. Števila označujejo vrednosti proizvodov v milijardah liver: A so proizvodi "produktivnega" razreda (kmetijstvo), B so proizvodi "sterilnega" razreda (obrt, trgovina), R je produktivna moč zemljišč, ki jih razred zemljiških lastnikov daje v zakup "produktivnemu" razredu; L je oznaka za denar (livre) (Bilimovič, Ekonomska tabela François Quesnaya, str. 32).

Bilimoviču pa se je zdelo zanimivo tudi proučevanje ravnotežnega krožnega toka ekonomije (torej stacionarne gospodarske kinetike). V začetku štiridesetih let se je posvetil intenzivnemu študiju znamenite *Tableau Economique*, ki jo je sredi 18. stoletja zasnoval francoski fiziokrat François Quesnay in ki v ekonomski teoriji velja za prvi makro-ekonomski prikaz ravnotežnega krožnega toka. V razpravi "Ekonomska tabela François Quesnaya" je ločeno prikazal realno in monetarno stran tabele, nato pa obe vrsti tokov združil v inovativnem shematskem prikazu. V njem je med drugim fiziokratski "čisti produkt" predstavil kot nadomestilo oziroma rento, ki jo kmetovalec-zakupnik plačuje za izkoriščanje "produktivnih moči" zemlje.⁴⁴ S tem je interpretacijo ekonomske tabele vsebinsko približal klasični razlagi vrednosti na podlagi produkcijskih stroškov. S svojim inovativnim grafičnim prikazom fiziokratske tabele, ki ga je tri leta kasneje predstavil še v širšem kontekstu teoretičnih pogledov na gospodarski krožni tok v članku "Das allgemeine

Schema des wirtschaftlichen Kreislaufes",⁴⁵ je vzbudil pozornost tudi v akademskih krogih v tujini. Pozitivno so o tem Bilimovičevem prispevku pisali tudi poznejši analitiki fiziokratizma.⁴⁶

Menjalna vrednost in cena, denarna teorija

K vprašanju vrednosti in cene je Bilimovič večinoma pristopal s stališča avstrijske marginalistične šole, po kateri je vrednost dobrine subjektivna kategorija, odvisna od (mejne) koristnosti, ki jo dobrina prinaša potrošniku. V ta okvir lahko uvrstimo njegova članka o "merjenju" koristnosti: "Irving Fishers statistische Methode für die Bemessung des Grenznutzens" in "Ein neuer Versuch der Bemessung des Grenznutzens". Temeljno stališče, ki ga Bilimovič na tem področju vseskozi zastopa, je, da koristnosti zaradi subjektivnosti človeških zaznav ni mogoče meriti v absolutnem smislu temveč le primerjalno. Gre torej za kritiko poskusov kardinalnega merjenja koristnosti (ki je bilo v teoriji dejansko sčasoma opuščeno) in za zagovarjanje ordinalnega merjenja koristnosti. Slednje je možno preko t.im. indiferenčnih krivulj, ki sta jih v ekonomsko analizo neodvisno vpeljala V. Pareto in F.Y. Edgeworth in o katerih Bilimovič govori v članku "Wie können unmessbare psychische Größen in das Gleichungssystem des wirtschaftlichen Gleichgewichts eingeführt werden?"

Tudi v članku "Die Preis- und Wertlehre" menjalno vrednost analizira na podlagi primerjanja koristnosti v menjavi sodelujočih ekonomskih subjektov, pri čemer znova poudarja, da je "(d)ie Intensität der Bedürfnisse (...) eine vergleichbare und keine meßbare Größe".⁴⁷ V numeričnih shemah, ki jih je Bilimovič v tem članku sestavil za prikaz vzpostavitve menjalnega razmerja (cene) oziroma ravnotežja med ponudbo in povpraševanjem po določenem blagu, je čutili vpliv Böhm-Bawerka, ki je podoben shematični prikaz uporabil v svoji knjigi *Positive Theorie des Kapitals*.⁴⁸ Nekoliko specifičen je članek "Grenzkosten und Preis", v katerem Bilimovič sicer priznava tedaj že uveljavljeno teorijo, po kateri cena dolgoročno tendira k mejnim proizvodnim stroškom, a poudarja tudi pomen koristnosti in zaključuje, da je "(d)ie richtige Erklärung der Preis- und Werterscheinungen (...) nur durch eine dualistische Theorie möglich",⁴⁹ torej ob upoštevanju ponudbene in povpraševalne strani.

govem mnenju presega domet konjunkturke politike, saj ima strukturni značaj, ki ima izvor "v različnih gospodarskih posledicah svetovne vojne in v različnih pojavih sodobnega časa, in sicer v mednarodno-političnih odnosih, ki ustvarjajo nestabilnost in ovirajo nalaganje kapitalov za daljše roke, v trgovinsko-političnih odnosih (industrijski in agrarni protekcionizem, politika kartelov, sovjetski dumping itd.), v reparacijskih odnosih, v produkcijskih in socialno-razrednih odnosih" (Bilimovič, *Nauk o konjunkturah*, str. 179).

⁴⁴ Bilimovič, *Ekonomska tabela François Quesnaya*, str. 28.

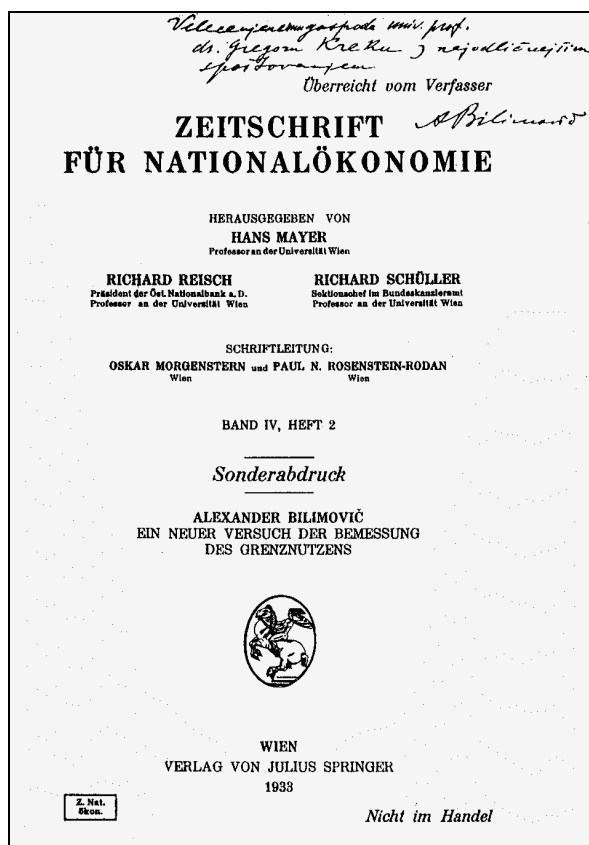
⁴⁵ Za shemo Bilimovič, *Ekonomska tabela François Quesnaya*, str. 32. Prim. tudi Bilimovič, *Das allgemeine Schema*, str. 205.

⁴⁶ Gl. Woog, *The Tableau Economique*. Prim. tudi Rieter, *Zur Rezeption*.

⁴⁷ Bilimovič, *Die Preis- und Wertlehre*, str. 105.

⁴⁸ Prim. Ekelund, Hebert, *A History of Economic Theory*, str. 295-298.

⁴⁹ Bilimovič, *Grenzkosten und Preis*, str. 386.

Naslovnica separata Bilimovičeve razprave v Zeitschrift für Nationalökonomie. V prvem desetletju izhajanja te ugledne akademske revije (izdajati jo je začela dunajska založba Springer leta 1929) je bila skoraj v vsakem letniku objavljena vsaj ena Bilimovičeva razprava. (Separat na sliki hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.)

V ta sklop Bilimovičevih tekstov lahko uvrstimo še članek "Cena pri dvostranskem monopolu", ki je pravzaprav njegov prispevek k tedaj še mladi in naglo razvijajoči se teoriji nepopolne konkurence (H. Stackelberg, E. Chamberlin, J. Robinson). Bilimovič poudarja, da je dvostranski monopol v sodobnih, korporativno organiziranih gospodarstvih zelo pogost pojav (npr. odnos med proizvajalcem-monopolistom in sindikatom delavcev v neki panogi) in matematično dokaže, da je cena v takih razmerah nedoločena oziroma se oblikuje v določenem razponu v odvisnosti od "moči" ene in druge strani. Tu pa po njegovem mnenju lahko poseže država s svojo regulativo, ki temelji na različnih "gospodarskih, socialnih in izvengospodarskih političnih vidikih. Izbira teh različnih regulacijskih vidikov je možna vprav radi tega, ker je pri dvostranskem monopolu cena znotraj široke cone v mejah absolutnih maksimov čistega donosa ene ali druge stranke nedoločena. Regulacija vsa-

kega dvostranskega monopola se seveda ne sme vršiti izolirano, upoštevajoč samo interese njegovih strank, temveč kompleksno, upoštevajoč dosego primernega ravnovesja celotnega narodnega gospodarstva".⁵⁰

S področja denarne teorije je potrebno omeniti dva Bilimovičeva članka: "Kritische und positive Bemerkungen zur Geldwerttheorie" in "Zum Problem des 'neutralen' Geldes". V obeh člankih Bilimovič razpravlja o teoriji denarja, zlasti o vplivu količine denarja v obtoku na narodno gospodarstvo. Zelo zanimiv je tudi njegov članek "Položaj svetovnega denarstva", v katerem je analiziral denarno situacijo v letih neposredno po prvi svetovni vojni v nevtralnih, zavezniških in premaganih državah ter na Čehoslovaškem, Poljskem in v sovjetski Rusiji. Tudi v tem članku se kaže njegovo dobro poznavanje kvantitetne denarne teorije⁵¹ in njenega razvoja⁵² ter mednarodnih financ in problematike zlatega standarda.⁵³

Strokovni in poljudni teksti

Med ostalimi Bilimovičevimi teksti velja izpostaviti tiste, v katerih je obravnaval ali ocenjeval stanje tedanje jugoslovanske gospodarske zakonodaje, in tiste, v katerih se je vračal k temam, ki so ga zanimale že v Rusiji (kmetijstvo, železnice, položaj delavcev). Tudi tu je čutiti vpliv institucionalizma in nemške zgodovinske šole. Za večino Bilimovičevih strokovnih razprav je značilno, da so podkrepjene s statističnimi podatki. Zaradi številnih skrbno zbranih podatkov so Bilimovičevi

⁵⁰ Bilimovič, *Cena pri dvostranskem monopolu*, str. 24.

⁵¹ Med drugim v kontekstu kvantitetne denarne teorije v zaključku opozarja na pojav t.im. sekundarne inflacije (oz. "inflacije od zdolaj"), ki je v državah s papirnato valuto posledica aktiviranja velikih količin tezaaviranega denarja (Bilimovič, *Položaj svetovnega denarstva*, str. 156).

⁵² Iz navedb v članku je razvidno, da je Bilimovič dobro poznal intenzivne polemike glede vzročnosti v (današnji) kvantitetni denarni enačbi, ki so potekale med angleškimi teoretiki v prvi polovici 19. stoletja. Gre za razhajanja med predstavniki "currency school" in "banking school", ki so daljni predhodnik še danes obstoječih nasprotij med zagovorniki denarne eksogenosti in endogenosti.

⁵³ Za večino Bilimovičevih prispevkov s področja teorije vrednosti in cen ter teorije denarja je značilno, da je v njih kritično obravnaval dela znanih ekonomskih teoretikov tedanjega časa. V prispevkih, ki smo jih omenili, so bili to naslednji teoretiki: I. Fisher (Bilimovič, *Irving Fischers*), F. Oppenheimer (Bilimovič, *Grenzkosten und Preis*), R. Frisch (Bilimovič, *Ein neuer Versuch*), J. Koopmans (Bilimovič, *Zum Problem des 'neutralen' Geldes*). S tega vidika je potrebno omeniti še njegov članek "Die Preislehre von Othmar Spann", v katerem kritizira teorijo cen tega znanega nemškega ekonomista. Gl. tudi Bilimovič, *Die Preis- und Wertlehre*, str. 98, op. 1, kjer omenja še en svoj članek o Othmarju Spannu, objavljen v Beogradu leta 1923.

strokovni teksti tudi zanesljiv vir za proučevanje gospodarske zgodovine med obema vojnama.⁵⁴

Gospodarska zakonodaja

Glede na to, da Bilimovič, kot smo videli, lahko označimo za institucionalnega ekonomista, ni presenetljivo, da so ga v povezavi z gospodarstvom zanimala vprašanja pravne ureditve. V članku "Arbeitsrecht des Königreichs der Serben, Kroaten und Slovenen (Jugoslavien)" je obdelal tedanjo jugoslovansko delovno zakonodajo, zlasti pravo delovnih pogodb, pravila za izplačevanje plač in ureditev borze dela. Med drugim je opozoril na pomanjkljivo zakonodajo na področju kolektivnih pogodb.⁵⁵ V "Das Kartellrecht Jugoslawiens" je analiziral zadevne člene iz jugoslovanskega finančnega zakona, sprejetega leta 1934 ter popravke zakona, sprejete leta 1935.⁵⁶ V to skupino lahko uvrstimo tudi razpravo "Načrt združnega zakona", v katerem je kritično ocenil načrt jugoslovanskega združnega zakona, ki naj bi poenotil razdrobljeno zakonodajo na področju združništva, predlagal pa je tudi številne izboljšave v predvidenih določilih zakona.

Kmetijstvo, železnice, položaj delavcev

Proti koncu tridesetih let se je Bilimovič lotil obsežne analize agrarnega sektorja. Najprej je v razpravi "Agrarna struktura Jugoslavije" proučil velikostno strukturo jugoslovanskih kmetijskih obratov. Nato je pripravil še izredno zanimivo primerjalno študijo "Agrarna struktura Jugoslavije in Slovenije v primeri z agrarno strukturo nekaterih drugih dežel". Na podlagi obsežnega statističnega gradiva in s primerjalno statistično analizo je prišel do zaključka, da problemi tedanjega jugoslovanskega kmetijstva niso povezani z neenakomerno razdelitvijo kmetijske površine (ta se je v analizi pokazala celo bistveno bolj enakomerna kot v

drugih obravnavanih državah). Zato tudi rešitve po mnenju Bilimoviča niso povezane z bolj enakomerno razdelitvijo zemljiške površine, ampak je za izboljšanje situacije v jugoslovanskem (in slovenskem) kmetijstvu potrebno troje: povečati obseg melioracij, s čimer bi se povečal povprečni obseg kmetijskih obratov, intenzivirati ekstenzivno usmerjeno kmetijstvo in ga preorientirati od preveč enostranske žitne proizvodnje, hkrati pa reorganizirati tudi živinorejo, in, morda še najpomembnejše, skrbeti za razvoj rudarstva, industrije, obrti, prometa, trgovine in drugih panog, ki bi absorbirale naraščajoči presežek kmetijskega prebivalstva.⁵⁷

Tematski sklop kmetijstva v Bilimovičevem delu zaokroža ena njegovih zadnjih objavljenih razprav pred odhodom iz Slovenije "Razvojna tendenca kmetijstva". V njej opozarja na zanimiv pojav, da za razliko od industrije, kjer deluje zakon koncentracije, v evropskem kmetijstvu deluje zakon dekoncentracije. Na podlagi podatkov za Nemčijo dokazuje, da se v primerjavi z obdobjem pred prvo svetovno vojno delež veleposestev zmanjšuje, večja pa se delež srednje velikih kmetijskih obratov. To (sicer počasno) dekoncentracijo Bilimovič pojasnjuje med drugim z dejstvom, da je uporaba strojev v kmetijstvu v primerjavi z industrijo manj rentabilna (stroji v kmetijstvu se ne morejo uporabljati vse dni v letu) in pa s tem, da tehnološki napredek v kmetijstvu bistveno manj "paralizira" delovanje zakona o pojemajočem donosu.⁵⁸

"Jugoslovanske železnice v preteklem dvajsetletju" je celovit pregled razvoja jugoslovanskih železnic v obdobju 1920-1940. Predstavljeni so omrežje (gradnja železnic, gostota omrežja v primerjavi z drugimi evropskimi državami ter rast opremljenosti železnic), osebje (število in kvalifikacijska struktura zaposlenih) ter dinamika potniškega in blagovnega prometa (rast števila potnikov po razredih in količine tovora po blagovnih vrstah). Sledi analiza finančnega poslovanja železnice, katero Bilimovič zaključuje takole: "Ako vzamemo celo dvajsetletno dobo, lahko rečemo, da so državne železnice ne samo krile iz svojih dohodkov vse eksploatacijske stroške, temveč so

⁵⁴ Bilimovič je opozarjal na pomen zbiranja in proučevanja gradiva o slovenskem gospodarstvu. Omenimo na tem mestu njegovo razpravo "Nekoliko podatkov o delniških družbah v Sloveniji", odličen in s številnimi podatki (ki jih je Bilimovič sam zbral iz različnih virov) argumentiran prikaz razvoja delniških družb v Sloveniji do leta 1924. V uvodu k tej razpravi Bilimovič pravi, da gospodarstvo Slovenije še čaka "na sistematično znanstveno proučevanje" (Bilimovič, Nekoliko podatkov, str. 174) in nadaljuje: "Najbolj primerna bi bila ustanovitev narodno-gospodarskega instituta na ljubljanski univerzi, ki bi prikupljal vse publikacije in drugi material, ki se tiče gospodarstva Slovenije, in bi znanstveno obdeloval ves ta material" (ibid., str. 175).

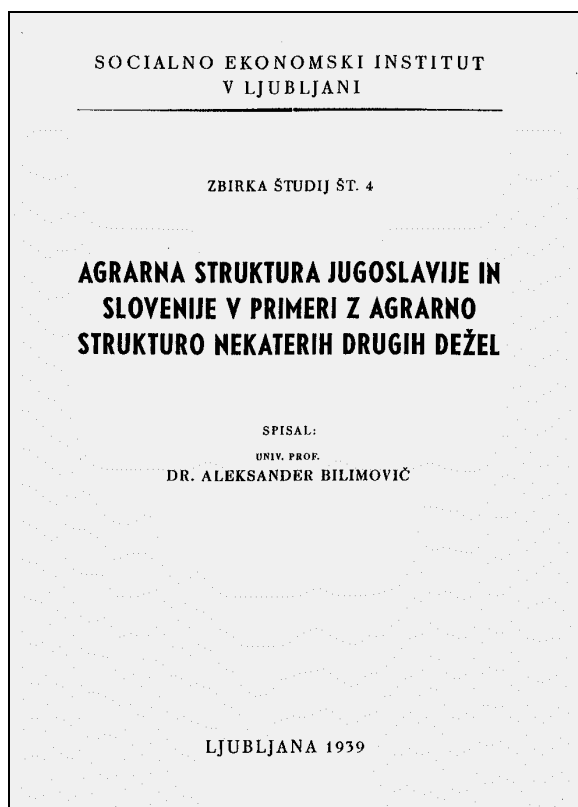
⁵⁵ Bilimovič, *Arbeitsrecht*, str. 380.

⁵⁶ Bilimovič izhaja iz stališča, da so kljub šibkemu razvoju industrije, transporta in trgovine karteli v Jugoslaviji relativno številčni, in to predvsem v tistem delu države, ki je prej pripadal Avstroogrski.

⁵⁷ Bilimovič, *Agrarna struktura Jugoslavije in Slovenije*, str. 33. Prim. tudi Bilimovič, *Agrarna struktura Jugoslavije*, str. 32-33.

⁵⁸ Bilimovič, *Razvojna tendenca kmetijstva*, str. 47. Ta Bilimovičeva razprava je krajša od večine ostalih. Čeprav je teza nedvomno zanimiva in argumentacija korektna, se ne moremo znebiti občutka, da bi Bilimovič glede na obširne baze podatkov o kmetijstvu v evropskih državah, ki jih je uporabljal že v razpravah leta 1939, argumentacijo lahko še razširil. Morda ga je med pisanjem te razprave glede na razvoj dogodkov že zasledovala slutnja, da bo moral ponovno v emigracijo.

vrhu tega vrnile državi vse njene izdatke za obnovo in izboljšanje železniške imovine in celo ok. 1/3 državnih izdatkov za gradnjo novih prog. Toda vse to je bilo v precejšnji meri doseženo na eni strani na račun narodnega gospodarstva, ki je moralo prenašati cel niz tarifnih povišanj, na drugi strani pa na račun železnic samih in njihove imovine, posebno pa njihovega voznega parka, ki se je obrabljal hitreje kakor se je obnavljal. O tem zgovorno priča zmanjšanje vrednosti imovine državnih železnic v zadnjih 8 letih, ki jo ugotavljajo 'Završni računi'.⁵⁹

Naslovnica primerjalne študije iz leta 1939.

V okvir strokovnih Bilimovičevih tekstov lahko uvrstimo tudi "Položaj delavcev v Jugoslaviji po poročilih inspekcije dela", kjer podaja številne ilustrativne podatke o težkih delovnih pogojih v jugoslovanski industriji v prvi polovici dvajsetih let preteklega stoletja. Bilimovič navaja vrsto kršitev delavskih pravic, ki so jih ugotovile inšpekcije, od takih, ki so se nanašale na neustrezne varnostne in higienske razmere (kotli brez manometrov, ogrevanje podjetij z odprtim ognjem, pomanjkljivo zračenje obratov, neustrezne sanitarije itd.) do bolj formalnih (krivične vknjižbe v delavske knjižice, prekratki odmori, predolg delavnik, delo mlado-

letnikov itd.). Poleg tega analizira statistične podatke o nezgodah pri delu (po številu nezgod je v proučevanem obdobju daleč prednjačila lesna industrija) in o mezdah (te so bile leta 1925 realno celo nižje kot leta 1913).⁶⁰ V zvezi s slednjimi Bilimovič v omenjenih inšpekcijskih poročilih upravičeno pogoša podatke o produktivnosti dela, ki bi povedali, koliko so nizke mezde rezultat produktivnosti delavčevega dela. Pri tem zelo aktualno zveni njegovo opozarjanje na konkurenčnost oziroma na dejstvo, da je ravno od produktivnosti dela odvisna "zmožnost industrije do-
tične države tekmovati z inozemskimi konkurenti, ohraniti obseg produkcije ali ga celo razširiti; s tem pa stoji zopet v zvezi obseg povpraševanja po delu in višina mezde".⁶¹

Na koncu omenimo še zanimiv članek "Centar teritorije i centar stanovništva u Jugoslaviji", ki bi ga glede na vsebino še najlažje umestili na področje ekonomske geografije. V njem je Bilimovič po zgledu znanega kemika Mendelejeva (ki je to napravil za Rusijo v začetku 20. stoletja) za Jugoslavijo izračunal teritorialno in po podatkih popisov iz let 1921 in 1931 še populacijsko "težišče".⁶² Ugotovil je, da se je med letoma 1921 in 1931 težiščna točka prebivalstva pomaknila za 4' (5 km) proti vzhodu, kar je pomenilo, da je prebivalstvo vzhodnega dela države v tem obdobju rastlo hitreje kot v zahodnem delu.

Poljudni teksti

Nekaj Bilimovičevih tekstov ima poljuden značaj. Tak je članek "Indeksne številke", v katerem razlaga metodologijo preračunavanja podatkovnih časovnih vrst v indekse in njihov pomen. Predlaga določitev košarice dobrin, za katere bi se redno evidentirale cene. Na podlagi teh bi se izračunavale "splošne indeksne številke", ki bi omogočale pregledno spremljanje gibanja cen in kupne moči v tedaj novonastali državi. Poljudna je tudi razprava "Organizacija ekonomskega pouka na visokih šolah glavnih evropskih držav", v kateri povzema rezultate ankete o oblikah študija ekonomije v različnih evropskih državah, ki so jo ob petdesetletnici izhajanja izvedli pri francoski

⁵⁹ Bilimovič, *Jugoslovanske železnice*, str. 38.

⁶⁰ Izjema so bila tipografska in kleparska podjetja, ki so dosegala raven mezd izpred prve svetovne vojne (Bilimovič, *Položaj delavcev*, str. 24-25). Najvišja povprečna realna meza je bila v Bosni in Dalmaciji, najnižja pa v južni Srbiji (Makedonija). Vmes so se zvrstile Srbija, Slovenija, Vojvodina in Hrvaška (ibid., str. 20-22).

⁶¹ Bilimovič, *Položaj delavcev*, str. 22.

⁶² Pri izračunu je uporabil dvostopenjski postopek, v katerem je najprej izračunal teritorialne in prebivalstvene centralne točke oz. "težišča" po posameznih banovinah, nato pa z metodo momentov še centralne točke za celotno državo. Vse dobljene središčne točke so bile v Bosni.

Revue d'économie politique.⁶³ V to kategorijo lahko uvrstimo še obširno in pregledno poročilo o jugoslovanskem gospodarstvu v prvi polovici dvajsetih let "Jugoslavien" z zbranimi izčrpnimi statističnimi podatki o stanju v posameznih gospodarskih panogah, o državnih financah (dynamika proračuna), o zunanji in notranji trgovini, transportu, bančništvu itd.

Nekaj podatkov iz zasebnega življenja in kronologija umika iz Slovenije

Aleksander Bilimovič si je že v Rusiji ustvaril družino. Leta 1905 se je poročil z Alo Vitalijevno Šulganovo (roj. 1874), s katero je imel hčer Tatjano (roj. 1907). Hči je bila ob prihodu v Ljubljano torej stara trinajst let. Iz ohranjene arhivske dokumentacije ni povsem jasno, ali je družina po prihodu v Jugoslavijo ves čas živela skupaj. Vsekakor je hči od sredine dvajsetih let dalje študirala na filozofski fakulteti v Beogradu. Očitno je nekaj časa tam živela (ali pa se samo zdravila) tudi njena mati, kajti leta 1930 je Bilimovič zaprosil vodstvo univerze v Ljubljani za dopust z obrazložitvijo, da želi v Beogradu obiskati hudo bolno ženo. 24. maja 1930 je Ala Vitalijevna umrla, hči Tatjana pa se je, potem ko je dokončala študij v Beogradu, preselila k očetu v Ljubljano in mu vodila gospodinjstvo.

V Ljubljani je Bilimovič živel na Židovski stezi 2, torej v neposredni bližini poslopja Univerze oziroma pravne fakultete. V njegovem Službenem listu je pod rubriko o premoženjskem stanju zabeleženo, da ima v Ljubljani stavbno parcelo, na kateri si gradi enodružinsko hišo. Glede na njegov novi naslov, ki se pojavlja v dokumentih od tridesetih let dalje, lahko sklepamo, da gre za vilo na Škrabčevi ulici 7, ki je bila dograjena ob koncu dvajsetih ali v začetku tridesetih let. Bilimoviča je torej izguba žene prizadela tik pred ali neposredno po vselitvi v novo hišo.

Pet let po ženini smrti se je Bilimovič v starosti 59 let ponovno poročil, in sicer s petnajst let mlajšo Nino Žubersko roj. Gvadanini, za katero je bila to že tretja poroka. Nevesta je bila vdova po

inž. Eraspu Žuberskem, po rodu pa je bila iz Tambova (jugovzhodno od Moskve). V Ljubljani je živela na Beethovnovi ulici 4. Poroka z Rusinjo⁶⁴ po petnajstih letih bivanja v Ljubljani posredno potrjuje tudi dejstvo, da je Bilimovič kljub že omenjenemu aktivnemu vključevanju v slovensko družbeno (in družabno) življenje, ves čas ohranjal tesno vez z rusko emigrantsko skupnostjo oziroma s svojimi sonarodnjaki. Vzdrževal je stike z ruskimi profesorji na beograjski univerzi, med katerimi je bil tudi njegov brat,⁶⁵ pa tudi doma se je družil z ruskimi profesorji ljubljanske univerze, med katerimi sta bila npr. prof. Evgen Spektorski, njegov kolega s pravne fakultete, in prof. Vasilij Nikitin, ki je bil tudi priča pri njegovi drugi poroki.⁶⁶ Približno v istem času se je poročila tudi Bilimovičeva hči Tatjana. Z možem in otrokom je nato kratek čas živela v Trbovljah, kasneje pa v Gradcu.

Nova oblast je, kot že rečeno, Bilimoviča leta 1945 obdolžila, da je pobegnil v tujino in ga zato tudi odstavila iz univerzitetne službe in položaja. Toda iz formalnih dokumentov in ohranjene korespondence med njim in rektoratom Univerze je razvidno, da je bil Bilimovič pravzaprav na bolniškem dopustu oziroma zdravljenju v tujini in da se je spomladi 1945 zanimal za podaljšanje propustnice, ki mu je medtem potekla in se zato ni mogel vrniti v Ljubljano. Seveda pa je po drugi strani zelo verjetno, da je s podaljševanjem svojega bivanja v Nemčiji taktiziral in čakal, kako se bodo ob koncu vojne razpletli dogodki v Sloveniji.⁶⁷

⁶³ Bilimovič uvodoma citira izhodišče izvajalcev ankete, da je v sodobnem svetu cilj poučevanja ekonomije oblikovati osebnosti, ki bodo zmožne "neodvisno od političnih in izključno nacionalnih ozirov ugotavljati dejstva ter analizirati zveze, ki obstoje med njimi" (Bilimovič, *Organizacija ekonomskega pouka*, str. 1). V separatnem izvodu te razprave, ki se je po letu 1946 znašel v knjižnici ljubljanske Gospodarske fakultete, je nekdo, ki ga je ta trditev očitno ujezila, z rdečim črnilom pripisal naslednjo opombo: "politična dejstva so hkrati pomembna ekonomska dejstva in se zato morajo upoštevati" (podčrtano v "originalu").

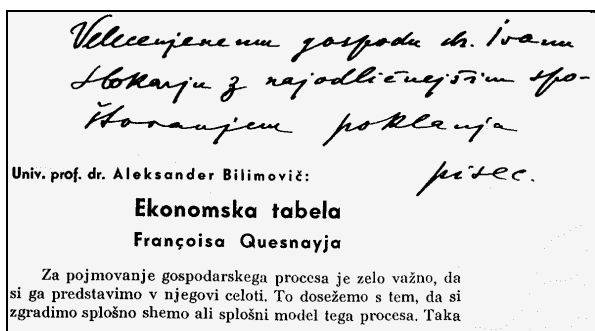
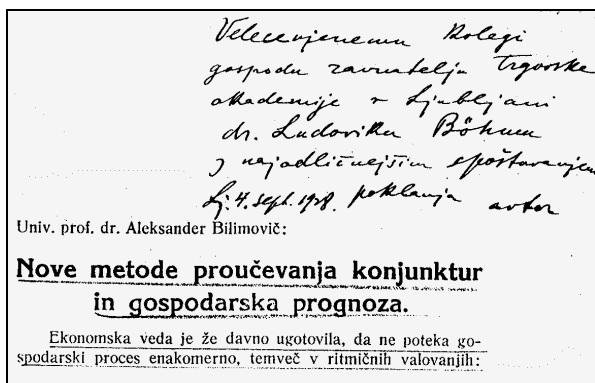
O Bilimovičevem odnosu do pomena in smotra poučevanja ekonomije na univerzi gl. tudi v Bilimovič, Nekoliko misli.

⁶⁴ Poroka je bila 11. julija 1935 v pravoslavni cerkvi v Ljubljani. Obred je opravil pravoslavni paroh proto Jerej Djordje Budimir. Gl. Izvod iz protokola venčanih pravoslavne istočne srpske crkve, hrama sv. oca Nikole v Ljubljani od god. 1935, Knjiga I, List 76. Prepis dokumenta ZAMU, Rektorat IV-3/49.

⁶⁵ Bilimovičev brat Anton je po vojni kot renomiran profesor matematike in ustanovitelj Inštituta za uporabno matematiko pri beograjski univerzi ostal v Beogradu. Umrl je leta 1970.

⁶⁶ Bilimovič je bil tudi predsednik Ruske matice, ki je bil a v Ljubljani ustanovljena leta 1924 (sedež je bil na Jurčičevem trgu 3). Poleg tega se je od leta 1921 udeleževal kot delegat društva ruskih učenjakov v Kraljevini SHS kongresa ruskih učenjakov v Pragi (*Slovenski biografski leksikon*, 1925-32, str. 40). Zahvaljujem se gospodu mag. Mirku Kambiču, ki mi je prijazno posredoval podatke o Bilimoviču iz *Slovenskega biografskega leksikona* in iz *Spominskega almanaha slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov* (gl. op. 10).

⁶⁷ Tudi Bilimovičev kolega s pravne fakultete dr. Stojan Bajič, ki je bil odstavljen z istim odlokom, je bil tedaj formalno na dopustu v Gradcu, a v resnici ni imel namena vrniti se in je kasneje kariero nadaljeval v Ameriki (Simič, *Odstranjevanje pedagoškega osebja*, str. 35).

Bilimovič je na prvo stran separatnih avtorskih izvodov svojih razprav, ki jih je poklanjal uglednim znancem in kolegom, vedno lastnoročno napisal vljudnostno spremno besedilo (prikazana separata hrani Centralna ekonomska knjižnica v Ljubljani).

Bilimovič je Slovenijo zapustil že v začetku decembra 1944. Najprej mu je rektorat Univerze na njegovo prošnjo z dne 29. novembra 1944 odobril dopust za potovanje v Nemčijo (Gradec in Dunaj) za čas od 3. decembra 1944 do 3. januarja 1945. V prošnji je Bilimovič zapisal, da gre za potovanje "v znanstvene svrhe in zaradi obiska hčerke Tatjane Pavlove, kateri se je ob zadnjem zračnem napadu na Gradec prehladil in obolev otrok"⁶⁸ Ni sicer znano, s kakšnimi informacijami od svojih profesorskih kolegov v Beogradu (ki so ga partizani in Rusi oktobra 1944 že osvobodili) je Bilimovič razpolagal,⁶⁹ toda izgleda, da je iz Ljubljane odpotoval sam in da torej ni šlo za kakšen načrtovan "pobeg". 26. decembra je nato z Dunaja poslal rektoratu pismo, v katerem sporoča, da se

mu je poslabšalo zdravstveno stanje in da se mora podvreči kliničnemu zdravljenju, zaradi česar prosi, da se mu dopust podaljša kot bolezenski dopust do 3. marca 1945. Kot dokaz, da so se njegove zdravstvene težave začele že doma, je pismu (poslanemu iz hotela Astoria na Kärntnerstraße) priložil tudi zdravniško potrdilo, ki ga je 5. decembra 1944 dobil pri ljubljanskem rentgenologu dr. Rudolfu del Cottu. Kot odgovor mu je rektor z dopisom dne 11. januarja 1945 odobril dopust do 3. februarja, naknadno pa z novim dopisom z dne 5. februarja še do 3. marca. Drugi dopis je, kot je zabeleženo na arhivskem izvodu, prevzela njegova žena Nina Bilimovič, ki je bila takrat torej v Ljubljani. Nato je 3. marca Bilimovič poslal še zadnje pismo rektoratu, to pot iz zgornjeavstrijskega kraja Ried im Innkreis (Oberdonau). V njem piše, da zaradi bolezni ni mogel priti v Ljubljano pred iztekom veljavnosti propustnice in prosi, če bi mu rektorat lahko priskrbel novo propustnico, s katero bi se lahko vrnil preko kontrolne točke v Št. Vidu, ter da se mu zaradi tega administrativnega zapleta podaljša dopust do 3. aprila. Bilimovič je namreč mislil, kot pojasnjuje v pismu, da bo veljavnost propustnice lahko podaljšal v Nemčiji, a so mu to zavrnilo z obrazložitvijo, da se lahko podaljša le tam, kjer je bila izdana, torej v Ljubljani. Novo propustnico je hotel dobiti zato, ker propustnice, ki ji je potekla veljavnost, ni želel pošiljati v podaljšanje po pošti. V primeru, da bi se izgubila, bi namreč ostal brez osebnega dokumenta. Bilimovičevo prizadevanje za vrnitev se zdi iskreno. Sicer si ne bi dal opravka z natančnim navajanjem številnih podatkov, ki morajo biti zajeti v novi propustnici. Poleg tega je pismo z enako vsebino razen rektorju poslal tudi dekanu pravne fakultete, ta pa ga je tudi posredoval rektorju. Rektor mu je 29. marca z dopisom odobril dopust do 3. aprila, istega dne pa je rektorat zaprosil vojaški kontrolni organ za novo propustnico. Sledi še dopis z dne 12. aprila, s katerim rektor Bilimoviču podaljšuje dopust še do 3. maja. Tako na tem kot tudi na predhodnem dopisu o podaljšanju dopusta je zabeležka, da ga zaradi odsotnosti Bilimoviču ni možno vročiti. Iz arhivske dokumentacije ni razvidno, ali je bila propustnica tudi izdana. Tudi če je bila in jo je Bilimovič morda dobil, je v začetku maja 1945 verjetno presodil, da vrnitev zanj ne bi bila varna. To so zadnji datirani dokumenti v Bilimovičevi personalni mapi v arhivu Univerze v Ljubljani. Naknadno je bil dodan le še pripis na ovitku mape: "Odstavljen z odl. NVS z dne 10. 8. 45 št. K-24/3 z.št. 586/45". Ljubljansko obdobje v življenju in delu profesorja Aleksandra Bilimoviča se je končalo.

⁶⁸ Gl. omenjeno prošnjo v ZAMU, Rektorat IV-3/49. Tudi vsi ostali dopisi in pisma, omenjeni v nadaljevanju, so v navedeni mapi.

⁶⁹ Bilimovičev brat Anton je prihod Rusov v Beograd očitno prestopal brez problemov. Verjetno pa je res, da kot matematik vsaj javno (s svojimi deli) dogajanje v svoji bivši domovini ni kritiziral. Aleksander Bilimovič pa je v svojih razpravah pogosto izrekel marsikatero pikro opazko na račun sovjetskega sistema.

Uprava srpske pravoslavne parohije
u Ljubljani.

Na osnovi § 97 čl. 3 Zakona o štirin-
oismo bez takse marke, radi reguli-
sanja prinašalnosti.
Prota Djordje Budimir l.r.

I Z V O D

iz protokola VENČANIH pravoslavne istočne srpske crkve, hrama sv. oca
Nikole u Ljubljani od god. 1935.
Knjiga I. List 76.

Nekoli broj		12	
VENČANJE i dan	Oglašenja	ženina I neveste II neveste III neveste	Rešenjem Istpravosl. Gosp. Metropolita zagrebačkog broj. 302 od 10. VI. 129/v/ 1935 g. Opvššten od oglasa.
	Venčanja		1935 /hiljadadevetstotridestipet/ Julij 11 /29.v./
	ime prezime ili zanimanje	ženina neveste	Dr. Aleksander D. Bilimović, profesor uni- verzitetu, udovač isa pok. Ale rođj. Šul- ganove /zak. sin pok. Dimitrija vojnos lekara i pok. Marije rođj. Rožinske/.
Rođenja	ženina neveste		Nina Žuberska rođj. Gvadanini ud. isa pok. Erampa Žuberskog in. /zak. koi +Jovana Gvadanini posetnika i blana dri. dume i pok. Ljudmile rođj. Kondireva/.
	prebivanje i kućni broj	ženina neveste	Ljubljana, Škrabčeva ul. 7. Ljubljana, Bethovanova ul. 4.
Veriozporod	ženina neveste		Istočno-pravoslavna
	Godina izrasta	ženina neveste	59 /rođj. g. 1876, 25.v./ 44 1/13 /rođj. g. 1891, 24.II/IV./
Prvoženstvo ili devčejstvo ili udovstvo	ženina neveste		udovstvo udovstvo /III brak/.
	ime i prezime ili zanimanje svedoka		Vasilije Nikitin, profesor univerziteta Ljubljana, Gledališka ul. br. 16 i Albin Ravnikar, nameštenik orkvene knjige Ljubljana, Poljanska c.
Dali su razrešeni od oglašenja ili druge prepona?			Dopisom pravosl. Mitropolita zagrebačkog br. 302 od 10. VI./28.v./ razrešeni od sva tri oglasa.
Svojeručni potpis sve- tenika, koji je obavio obručanje i venčanje i njegovo znanje			Prota Jerej Djordje Budimir pr. paroh s.r.

Da se ovaj izvod iz protokola venčanih pravoslavne istočne srpske
crkve, hrama sv. oca Nikole u Ljubljani sa svojim podinikom u svemu saglašava, potpisom svoja-
ga imena i prilaganjem zvaničnog pečata potvrdjujem.
U Ljubljani dana 11. jula god. 1935.
L. S. Prota Jerej Djordje Budimir pr. paroh s.r.

Izpis iz poročne knjige srpske pravoslavne crkve
u Ljubljani: Aleksander Bilimović in Nina Žuberska
roj. Gvadanini sta se poročila 11. julija 1935.

Zaključek

Bilimovičeva življenjska usoda je bila nedvomno tragična. Kar dvakrat se mu je zaradi revolucionarnih družbenih sprememb urejeno in ustaljeno življenje postavilo na glavo. Prvič, ko je bil še v srednjih letih, in drugič že v razmeroma visoki starosti. In vendar je vedno znal začeti znova,⁷⁰ kar posredno nedvomno kaže na to, da je bil izredno močna osebnost. Če pa ga ocenjujemo na

podlagi njegovega dela, lahko z gotovostjo rečemo, da je bil Aleksander Bilimović odličan ekonomist oziroma "nacionalni ekonom" (sam je po zgledu nemških avtorjev največ uporabljal ta izraz). Ne samo, da je zelo dobro poznal ekonomsko teorijo, vedno je znal iz svojih teoretičnih razprav potegniti tudi ustrezne implikacije za ekonomsko politiko oziroma za reševanje konkretnih problemov v ekonomski realnosti. Ukvarjal se je, kot smo videli, s številnimi področji v okviru ekonomije: od teorije cen in denarja do konjunkturalnih gibanj, financ, gospodarske zakonodaje, tržnih struktur itd. Imel je torej profil vsestranskega ekonomista, kakršnega danes (tudi zaradi nezadržne specializacije ekonomske vede) skoraj več ne najdemo. Bilimoviča kot znanstvenika lahko pravzaprav najbolje označimo kar z njegovimi lastnimi besedami, ko v eni od svojih razprav razmišlja o lastnostih, potrebnih za znanstveno delo: *"Potrebna je logična doslednost mišljenja, čutnost, napeta pazljivost, posebne poteze značaja, ki se kažejo v trdni volji in neumornosti pri zbiranju vtisov in podatkov, pri njih primerjanju in razdelitvi v posamezne vrste. Razen tega je potrebno posebno 'znanstveno zanimanje', posebna 'emocija preiskovanja'.* (...) *In še ena lastnost duha je potrebna za uspeh v znanstvenem delovanju: to je popolna neodvisnost duha od tujih mnenj.*"⁷¹

To so bile tudi njegove lastnosti. Bilimovičevo obsežno znanstveno delo iz njegovega ljubljanskega obdobja je po drugi svetovni vojni v splošnem ostalo prezrto. Po pregledu njegove bibliografije lahko z gotovostjo rečemo, da je Bilimović s svojimi deli, v katerih je pokazal široko poznavanje ekonomske literature, analitično prodornost, obvladovanje matematike in statistike ter smisel za povezovanje ekonomske teorije s praktičnimi ekonomskimi vprašanji zgodovini ekonomske misli zapustil dragoceno dediščino.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

UT – Universitätsarchiv Tübingen
– mapa 259/157 – Bilimowitsch Alexander.

ZAMU – Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani
– Rektorat IV-3/49 – personalna mapa Aleksandra Bilimoviča.

⁷⁰ Natančnih podatkov o Bilimovičevem življenju po letu 1945 sicer nisem zasledil. Toda njegove objave kažejo na to, da je z delom nadaljeval v pozno starost. Domnevno je emigriral v Združene države Amerike (*Enciklopedija Slovenije*, 1, str. 269). To potrjuje njegova knjiga o marksizmu, ki je izšla (v rusčini) v San Franciscu leta 1954 (Bilimović, *Marksizm*). Glede na nekatere podatke na platnicah te knjige je možno sklepati, da se je v Kaliforniji celo sam lotil založništva publikacij ruskih emigrantov. V knjižnici Univerze v Tübingenu sem našel tudi dve kritični Bilimovičevi študiji o gospodarstvu Sovjetske zveze, ki sta v drugi polovici petdesetih let izšli pri Inštitutu za sovjetske študije v Münchnu (Bilimović, *Sovetska kooperacija*; isti, *Era pjetiletich*).

⁷¹ Bilimović, *Nekoliko misli*, str. 8.

LITERATURA

- Bell, John Fred: *A History of Economic Thought*. New York : The Ronald Press Company, 1967.
- Bilimovič, Aleksandar: *Centar teritorije i centar stanovništva u Jugoslaviji*. Beograd : Posebno izdanje geografskog društva, 1936 (cirilica).
- Bilimovič, Aleksander: Agrarna struktura Jugoslavije. *Zbornik znanstvenih razprav*, XV, 1939, str. 1-35.
- Bilimovič, Aleksander: *Agrarna struktura Jugoslavije in Slovenije v primeri z agrarno strukturo nekaterih drugih dežel*. Ljubljana : Socialno ekonomski institut (Zbirka študij ; 4), 1939.
- Bilimovič, Alexander: *Arbeitsrecht des Königreichs der Serben, Kroaten und Slovenen (Jugoslawien)* [Sonderdruck aus *Zeitschrift für Ostrecht*, III. Jahrgang, Heft 3 (str. 369-388)]. Berlin : Carl Heymanns Verlag, 1929.
- Bilimovič, Aleksander: *Cena pri dvostranskem monopolu* [Ponatis iz *Zbornika znanstvenih razprav juridične fakultete v Ljubljani XVIII*]. Ljubljana : Juridična fakulteta, 1942.
- Bilimovič, Alexander: Das allgemeine Schema des wirtschaftlichen Kreislaufes. *Zeitschrift für Nationalökonomie*, X, 1944, Heft 2, str. 199-241.
- Bilimovič, Alexander: *Das Kartellrecht Jugoslawiens* [Sonderdruck aus *Zeitschrift für Osteuropäisches Recht*, N.F. 3. Jahrgang, Heft 2 (str. 67-80)]. Berlin : Carl Heymanns Verlag, 1936.
- Bilimovič, Alexander: *Die Preis- und Wertlehre* [Sonderabdruck aus *Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart* (str. 94-113)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1931.
- Bilimovič, Alexander: *Die Preislehre von Othmar Spann* [Sonderabzug aus *Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft in Deutschen Reiche*, Jahrgang 54, Heft 4 (str. 57-82)]. München : Duncker : Humblot, 1930.
- Bilimovič, Aleksander: *Družba, država in gospodarstvo* [Posebni odtis iz *Slovenskega pravnika*, Ljubljana]. Ljubljana, 1924.
- Bilimovič, Alexander: *Ein neuer Versuch der Bemessung des Grenznutzens* [Sonderabdruck aus Band IV, Heft 2 der *Zeitschrift für Nationalökonomie* (str. 161-187)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1933.
- Bilimovič, Alexander: *Einige Bemerkungen zur Theorie der Planwirtschaft* [Sonderabdruck aus Band IX, Heft 2 der *Zeitschrift für Nationalökonomie* (str. 147-166)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1938.
- Bilimovič, Aleksander: *Ekonomska tabela François Quesnaya* [Posebni odtis iz zvezka prvega *Razprav pravnega razreda Akademije znanosti in umetnosti in umetnosti v Ljubljani*]. Ljubljana : Akademija znanosti in umetnosti, 1941.
- Bilimovič, Alexander: *Grenzkosten und Preis* [Sonderabdruck aus Band I, Heft 3 der *Zeitschrift für Nationalökonomie* (str. 368-386)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1929.
- Bilimovič, Aleksander: Indeksne številke. *Njiva*, I, 1921, št. 13-14, str. 346-350.
- Bilimovič, Alexander: *Irving Fishers statistische Methode für die Bemessung des Grenznutzens* [Sonderabdruck aus Band I, Heft 1 der *Zeitschrift der Nationalökonomie* (str. 114-128)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1929.
- Bilimovič, Alexander: *Jugoslawien (Königreich der Serben, Kroaten u. Slovenen)* [Einzelheft aus dem Band II der *Osteuropäischen Länderberichte* (str. 111-198)]. Breslau : Verlag von M.&H. Marcus, 1927.
- Bilimovič, Aleksander: *Jugoslovanske železnice v preteklem dvajsetletju* [Ponatis iz *Zbornika znanstvenih razprav pravne fakultete, XVII*]. Ljubljana : Juridična fakulteta, 1940.
- Bilimovič, Alexander: *Kritische und positive Bemerkungen zur Geldwertheorie* [Sonderabdruck aus Band II, Hefte 3, 5 der *Zeitschrift der Nationalökonomie* (str. 353-375, 695-732)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1931 (2 zvezka).
- Bilimovič, Aleksandr D.: *Marksizm (Izloženie i kritika)*. San Francisco : Tipografia Luč (Looch), 1954.
- Bilimovič, Aleksander: *Načrt združnega zakona* [Ponatis iz *Zbornika znanstvenih razprav pravne fakultete, XII*]. Ljubljana : Juridična fakulteta, 1936.
- Bilimovič, Aleksander: *Nauk o konjunkturah*. Ljubljana : Samozaložba prof. zbora juridične fakultete v Ljubljani, 1931.
- Bilimovič, Aleksander: *Nekoliko dinamičnih shem gospodarskega procesa* [Posebni odtis iz zvezka drugega *Razprav pravnega razreda Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani*, str. 1-52]. Ljubljana : Akademija znanosti in umetnosti, 1943.
- Bilimovič, Aleksander: Nekoliko misli o narodno-gospodarski vedi. *Zbornik znanstvenih razprav*, I, 1921, str. 1-21.
- Bilimovič, Aleksander: Nekoliko podatkov o delniških družbah v Sloveniji. *Zbornik znanstvenih razprav*, IV, 1925, str. 174-212.
- Bilimovič, Aleksander: *Nove metode proučevanja konjunktur in gospodarska prognoza* [Posebni odtisek iz *Zbornika znanstvenih razprav VII*]. Ljubljana : Samozaložba profesorskega zbora juridične fakultete, 1928.
- Bilimovič, Aleksander: Oblike obrtnih in industrijskih obratov. *Zbornik znanstvenih razprav*, XI, 1935, str. 1-26.
- Bilimovič, Aleksander: *Organizacija ekonomskega pouka na visokih šolah glavnih evropskih držav* [Ponatis iz *Zbornika znanstvenih razprav*

- pravne fakultete, XIV*]. Ljubljana : Juridična fakulteta, 1938.
- Bilimovič, Aleksander: *Pojem "statike" in "dinamike" v narodnogospodarski vedi* [Posebni odtisk iz *Zbornika znanstvenih razprav III*]. Ljubljana : Juridična fakulteta, 1924
- Bilimovič, Aleksander: *Položaj delavcev v Jugoslaviji po poročilih inspekcije dela* [Posebni odtisk iz *Zbornika znanstvenih razprav V*]. Ljubljana : Juridična fakulteta, 1926.
- Bilimovič, Aleksander: Položaj svetovnega denarstva. *Njiva*, II, 1922, št. 8/9, str. 135-157.
- Bilimovič, Aleksander: *Racionalizacija gospodarstva* [Posebni odtis iz *Zbornika znanstvenih razprav VII*]. Ljubljana: (Juridična fakulteta), 1930.
- Bilimovič, Aleksander: Razvojna tendenca kmetijstva. *Zbornik znanstvenih razprav*, XX, 1944, str. 39-57.
- Bilimovič, Aleksander: *Uvod v ekonomsko vedo*. Ljubljana : Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1933.
- Bilimovič, Alexander: *Wie können unmessbare psychische Größen in das Gleichungs-system der wirtschaftlichen Gleichgewichts eingeführt?* [Sonderabdruck aus Band V, Heft 2 der *Zeitschrift für Nationalökonomie* (str. 145-184)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1934.
- Bilimovič, Alexander: *Zum Problem des "neutralen" Geldes* [Sonderabdruck aus Band VI, Heft 1 der *Zeitschrift für Nationalökonomie* (str. 53-84)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1935.
- Bilimovič, Alexander: *Zur Verteidigung der Gleichgewichtsidee* [Sonderabdruck aus Band VII, Heft 2 der *Zeitschrift für Nationalökonomie* (str. 220-228)]. Wien : Verlag von Julius Springer, 1937.
- Bilimovič, Aleksandr D.: Era pjatiletnich planov v chozjajstve SSSR. *Issledovanija i material* (Serija 2, No. 71). München : Institut zur Erforschung der UdSSR, 1959.
- Bilimovič, Aleksandr D.: Sovetska kooperacija posle vtoroi mirovoi vojni. *Issledovanija i material* (Serija 2, No. 40). München (München) : Institut zur Erforschung der UdSSR (Institut po izučeniju SSSR), 1956.
- Bilimowitsch, A.: Zur Frage der Bewertung der wirtschaftlichen Güter. *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*, XX, 1911, str. 623-698.
- Blagojevič, Obren, Sekulović, Marko: *Ekonomске doktrine* (Peto, prerađeno i dopunjeno izdanje). Beograd : Privredni pregled, 1990.
- Borak, Neven: *Denarne reforme*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1998.
- Ekelund, Robert B., Hebert, Robert, F: *A History of Economic Theory and Method*. New York : McGraw-Hill Book Company, 1975.
- Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987-2002.
- Gabrič, Aleš: Odpuščanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov. *Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani: Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev* (ur. A. Gabrič in P. Vodopivec). Ljubljana : Univerza v Ljubljani (*Objave* ; 6), 2000, str. 12-32.
- Gabrič, Aleš, Vodopivec, Peter (ur.): *Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani: Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev*. Ljubljana : Univerza v Ljubljani (*Objave* ; 6), 2000.
- Gabrič, Aleš, Kekec, Polona, Rajšter, Brigita: *Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner: Pogumna, da je bila drugačna*. Ljubljana : Nova revija, 2000.
- Norčič, Oto: *Razvoj in temelji sodobne ekonomske misli*. Ljubljana : časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, 1990.
- Podlipec, Ljubomir: *Ekonomska misel Aleksandra Bilimoviča* (diplomsko delo). Ljubljana : Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, 1981.
- Robbins, Lionel: *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. London : Macmillan, 1932.
- Rieter, Heinz von: Zur Rezeption der physiokratischen Kreislaufanalogie in der Wirtschaftswissenschaft. *Studien zur Entwicklung der ökonomischen Theorie III* (ur. H. Scherf). Berlin : Duncker & Humblot, 1983, str. 55-99.
- Simič, Vladimir: Odstranjevanje pedagoškega osebnosti z Univerze. *Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani: Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev* (ur. A. Gabrič in P. Vodopivec). Ljubljana : Univerza v Ljubljani (*Objave* ; 6), 2000, str. 33-37.
- Slovenski biografski leksikon* (ur. Izidor Cankar in Franc Ksaver Lukman). Ljubljana : Zadržna gospodarska banka, 1925-32.
- Spominski almanah slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov*. Ljubljana : Nova strokovna založba, (1940).
- Woog, Henri: *The Tableau Economique of François Quesnay: An Essay in the Explanation of its Mechanism and a Critical Review of the Interpretations of Marx, Bilimovic and Oncken*. Bern : A. Francke A. G. Verlag, 1950.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Ljubljanaer Zeit in Leben und Werk des Wirtschaftswissenschaftlers Aleksander Bilimovič

Aleksander Bilimovič, Professor der politischen Ökonomie und Statistik der Universität Kiev, emigrierte 1920 in das Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen und erhielt eine ordentliche Professur für Volkswirtschaft an der rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Ljubljana. Außer seiner pädagogischen Arbeit verfasste er in den darauffolgenden Jahren eine Reihe von hervorragenden Abhandlungen, die in in- und ausländischen akademischen Publikationen veröffentlicht wurden und mit denen er zur Anerkennung der damals noch jungen Universität Ljubljana im internationalen Raum beitrug. Nach seinem 25-jährigen Aufenthalt in Slowenien zog er sich vor den sich ankündigenden Gesellschaftsveränderungen nach Westen zurück. Sein Beitrag zur slowenischen Wirtschaftswissenschaft geriet in der Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg im Allgemeinen in Vergessenheit.

Im vorliegenden Beitrag wird außer auf Bilimovičs Leben und Wirken in Ljubljana, wie es sich aufgrund des Quellenmaterials rekonstruieren lässt, besonderes Augenmerk auf einige Charakteristika seines umfangreichen wissenschaftlichen Werks gerichtet, das während seines Ljubljanaer Aufenthalts veröffentlicht wurde. In seinen theoretischen Schriften aus diesem Zeitabschnitt überwiegen drei

Themen: allgemeine Aspekte der Wirtschaft, Konjunkturschwankung und wirtschaftlicher Kreislauf sowie Wert- und Geldtheorie. Im Allgemeinen setzte er sich für die Marktwirtschaft ein, die auf Privateigentum und freier Konkurrenz beruht, die jedoch von staatlicher Seite durch Maßnahmen der Konjunkturpolitik und die soziale Gesetzgebung reguliert wird. In seinem Buch *Einführung in die Wirtschaftswissenschaft* wie in anderen Abhandlungen ist ein starker Einfluss der deutschen historischen Schule zu spüren, deren Vertreter (Schmoller, Bücher, Sombart) Entwicklungs- und soziale Aspekte der Wirtschaft untersuchten. Bilimovičs institutionalistische Ausrichtung manifestiert sich auch in seinem Interesse für die Behandlung von Konjunkturschwankungen, in deren Rahmen seine Statistik- und Mathematikkenntnisse zum Ausdruck kamen. Seine Abhandlung über das berühmte Werk *Tableau Economique* von Quesnay erweiterte er zu einer allgemeinen Analyse des Kreislaufs. *Das allgemeine Schema des wirtschaftlichen Kreislaufes* ist eine seiner innovativsten auch in den akademischen Kreisen im Ausland viel beachteten Abhandlungen. Bei der Wertanalyse ging er von der österreichischen subjektivistischen Schule aus (Menger, Böhm-Bawerk), die den Wert mithilfe des Nutzwertes auslegte. Unter den Themen, die Bilimovič in seinen Sachtexten behandelte, herrschen die Wirtschafts-Gesetzgebung und die Landwirtschaft vor.

Aleksander Bilimovič war ein hervorragender und vielseitiger "Nationalökonom" mit umfassenden Kenntnissen der Wirtschaftsliteratur und dem Sinn für Verbindung von Wirtschaftstheorie mit wirtschaftlicher Realität.